

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Erhan Akkaş

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Erhan Akkaş

ÖZET

Bu rapor, KİK ülkelerinde İslamî ekonomi ve finansın gelişimini incelemektedir. Rapor, analizini İslamî ekonomi ve finansın ortaya çıktığı bağlam dâhilinde sunmakta, bölgesel ve küresel finans piyasalarında İslam finansının, eğitim, uygulamalar, ve kurumlar bakımından bir kurum olarak nasıl bir gelişim gösterdiğini açıklamaktadır. Bu çalışma, KİK ülkelerinde İslamî finansın gelişimine katkıda bulunan olan beş ana faktörü kapsamaktadır. Bunlar; araştırma, kurumlar, uygulamalar, finansal derinleşme ve eğitim. Rapor ayrıca İslamî finansın gelişimi için hem bankacılık sektöründe hem de KİK ülkelerindeki İslamî finans eğitimi bakımından bir arka plan sağlamaktadır. Analiz; Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne özel referanslarla KİK bağlamına odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Körfez Ülkeleri, KİK, İslam iktisadı, İslamî Finans

Atıf: Akkaş, E. (2017). *Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu* (Araştırma Raporu No.3). İstanbul: İslam İktisadı Araştırma Merkezi.

YAZAR HAKKINDA

İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun olan Akkaş, Sussex Üniversitesi'nden Küresel Politik Ekonomi alanında yüksek lisans derecesini almıştır. Tezinde devlet fonlarının KİK ülkeleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Halihazırda, Durham Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans bölümünde KİK'deki bilgi temelli ekonomiler ve İslamî finans üzerine doktora çalışmalarına devam etmektedir. Akkaş, özel olarak siyasi ekonomi, ekonomik kalkınma, İslamî finans, egemen varlık fonları ve bilgi temelli ekonomi üzerine odaklanarak KİK ülkelerinde saha çalışmaları ve araştırma projeleri yürütmektedir.

ikam

İSLAM İKTİSADI ARAŞTIRMA MERKEZİ

Halk cad. Türbe Kapısı sok. No:13 Üsküdar İstanbul

ikam.org.tr @bilgi@ikam.org.tr ikamorgtr ikamorgtr

© Tüm hakları saklıdır. İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazarlara aittir ve İslam İktisadı Araştırma Merkezi'ni bağlamaz.

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği tarafından 2016 yılında kurulan İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM), aslen yeni bir iktisadi anlayışın ve uygulama zemininin oluşumuna katkı yapmayı amaçlamaktadır. İslam iktisadını teorik ve uygulamalı olarak ele alan eğitim, araştırma, yayın ve etkinlikler gerçekleştiren İKAM bu faaliyetlerinin çıktılılarıyla araştırmacıları, iş dünyasını ve politika yapıcıları bilgi birikimi açısından beslemeyi hedeflemektedir. Böylece İslam iktisadı alanının toplumda ve kamuda tanınmasını ve kabul edilmesi için çeşitli düzeylerde çalışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda, İKAM Raporları alanında yapılan araştırmaların neticelerinin kamuoyu ile paylaşılması amacıyla başlatılmış bir yayın dizisidir.

Giriş

1970'lerin başından beri finansal sistemin etki alanı, geniş yapısal ve ideolojik bir dönüşüm sürecindedir. Bu durum hem ekonomik bir gerçeklik olarak hem de siyasi bir proje olarak çağdaş küreselleşmenin yükselişi ile ilişkilendirilebilir. Finansallaşma, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır, nitekim finansal piyasalara girme kararını ilk olarak verenler de bürokratlar olmuştur. Bu nedenle, bazı devletlerin veya birliklerin küresel finansal sistemde öne çıkmış olduğunu söylemek gerçekçi olacaktır. (Monk, 2011). Bu durumu, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) oluşan altı ülkenin her birinin, petrol gelirleri ile elde edilen devasa zenginlik birikiminin bir sonucu olarak refah düzeyindeki artış gözler önüne sermektedir. KİK ülkelerinin, ekonomik kaynakları ve zenginlikleri, asıl olarak petrolden gelen rant ekonomileridir ve bu ekonomiler KİK ülkelerini son birkaç on yılda küresel finansal sistemde ciddi yarışmacılar haline getirmiştir. Bu ülkelerin yetkili makamları petrol gelirlerini küresel finansal sistemdeki konumlarını yeniden belirlemek için bir mekanizma olarak kullanmaya başlamışlardır. Dahası, KİK ülkeleri çok önemli finansal fonların oluşturulması vasıtasıyla pozisyonlarını günümüzde stratejik finansal yatırımlarda ön plana çıkmalarını sağlayacak kadar dönüştürmüşlerdir. Finansal sistemde KİK ülkelerinin sahip olduğu önemli yer, KİK ülkelerinin dünya genelinde İslamî bankacılık ve finans sektörlerine katkılarının İslamî finansın gelişiminin bir sonucu olabileceği anlamına gelebilmektedir. Özellikle, 1970'lerde, ilk İslamî bankanın kurulması ve Körfez bölgesinde İslamî finans konulu uluslararası bir konferansın düzenlenmesi, Körfez ülkelerinin İslamî finansın ortaya çıkışının merkezinde olduğunu göstermektedir. KİK ülkelerinde şu anda 145'ten fazla finansal kuruluş vardır; bu da tüm İslamî finans kuruluşlarının %40'ının KİK ülkelerinde yer aldığı anlamına gelmektedir. (The Banker's Top Islamic Financial Institutions 2016, 2016). Bunun yanında KİK ülkeleri dünyadaki tüm finansal varlıkların % 40'ının kontrolüne sahiptir. Fakat KİK ülkelerinin bu başarılı performansı, İslam ekonomisinin ve finansının eğitim sektörüne yansımamaktadır. Özellikle Arap Baharı'ndan bu yana, KİK ülkelerinin yurtiçi ekonomilerini geliştirmeleri için kendi egemen varlık fonları gibi devlet yatırımları ile İslamî finans yatırımları teşebbüsleri gerçekleştirdiklerini belirtmek gerekir.

İslamî ekonominin *vakıf ve zekât* gibi sosyal yönleri, İslamî ekonomi literatüründe, İslam finansı ve bankacılık sektörüne göre daha az ilgi görmüştür. Literatürdeki bu farkın temel sebebi *zekât* ile ilgili veri toplama ve hesaplamaların zorluğundan kaynaklanmaktadır. Faydalananlara verilen *zekât* miktarı ve ödeme şekilleri çoğu zaman rapor edilmemekte ve net olarak bilinmemektedir; bu durum da akademik çalışma yapmaya bariz bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda Endonezya'da ve Malezya'dan *zekâtı* ve *vakfı* kavramaya yönelik anket ve mülakat analizi gibi ampirik araştırmalara dayalı bazı çalışmalar vardır. KİK ülkelerinde, *zekâtı* tüm Müslümanlara zorunlu kılan yüksek hassasiyete rağmen *zekât* ve *vakıf* üzerine çalışmalar da, diğer ülkelere göre daha azdır. *Zekât* ve *vakıf* konularındaki çalışmaların sayısındaki azlık, veri eksikliği ve bu ülkelerde ekonomik ve siyasi yapının saydam olmaması ile de ilgili olabilir. Bu nedenle, bu rapor, yapısal nedenlerden dolayı, bu kavramların KİK ülkelerinde uygulanmasına yoğunlaşmayacaktır.

Bu şartlar altında, rapor, İslamî finans sektöründe KİK ülkelerinin güncel konumlarını ve bu sektördeki uygulamalarını tartışacaktır. Tartışma bölümüne, İslam finans literatürünün bir değerlendirmesi sonrası yer verilecektir. Tartışma sonrasında ise rapor, KİK ülkelerinin sahip olduğu tüm altyapı kuruluşlarını açıklayarak İslamî finans konusunda iyi bir arka plan sunmaya çalışacaktır. Bu sebeple, İslamî finans sektörünün regülasyonunda KİK ülkelerinin rolünü kavramak faydalı olacaktır. Daha sonra ise çalışma, KİK ülkelerinde mevcut bulunan İslamî bankalar, sigorta şirketleri ve İslamî banka dışı

kuruluşlar dâhil tüm İslamî finans kuruluşlarını tanıtacaktır. Bu bölümde rapor, bankacılar ve büyük kuruluşlarca sağlanan verileri temel almıştır. Bu nedenle bazı kuruluşlar göz ardı edilmiş olabilir. KİK ülkelerindeki faal kurumların açıklamalarının verilmesinden sonra rapor, bu ülkeler tarafından uygulanan İslamî finansal araçları açıklığa kavuşturacaktır. Son olarak, mevcut veriler kullanılarak, KİK ülkelerinin finansal durumları açıklanacak ve buna KİK ülkelerinin karşılaştırmalı analizi de dâhil edilecektir. Bu rapor, bir rapor formatında tüm KİK ülkelerindeki İslamî finansın ve İslamî finansal kuruluşların genel değerlendirmesini sunan ilk rapor olacaktır. Bununla birlikte, çalışmanın olası kısıtlayıcılarından biri bölgedeki bazı kuruluşların ve üniversitelerin internet sitelerini güncellemelerinden kaynaklanmakta olan eğitim ve öğretim konusundaki bilgi edinme zorluğudur.

KİK Ülkelerinde İslamî Ekonomi ve Finans

Son kırk yılda İslamî finans sektörünün hızla büyümesi, İslamî finansın, finans sektöründe dünya genelinde önemli bir rol oynamasına neden olmuştur. Bununla birlikte, İslamî finansın yükselişi, 1970'lerden beri finansal sistemde yapısal ve ideolojik değişiklikleri beraberinde getiren petro-dolar ile başlamıştır. Dolayısıyla, KİK ülkeleri, büyük petrol gelirlerinin bir sonucu olarak, İslamî finansın küresel finans piyasasında tanınması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, tüm KİK ülkelerinde veya bireysel KİK üye devletlerinde İslamî finansın geliştirilmesine ilişkin ülke raporları ve akademik makaleler gibi bir dizi çalışma bulunmaktadır. Bunların çoğu, KİK ülkelerinin İslamî finansın gelişimi üzerindeki etkilerini belirlemek için ekonometrik araçlar kullanan ampirik analizlere dayanmaktadır.

KİK ülkelerinde İslamî finansın gelişimine dair mevcut literatür incelendiğinde, Wilson'ın (2009), İslam ekonomisinin gelişim sürecini değerlendirmiştir. Wilson'ın (2009) bu çalışmasında, İslamî finansın gelişimi, İslamî sigortacılık bağlamında Dubai İslam Bankası'nın kuruluşu ve bireysel ve yatırım bankacılığı aracılığı ile İslam hukukuna uygun varlık yönetimi ekseninde 1975 yılına kadar olan süreç incelenmiştir. Dubai İslam Bankası kurulmadan önce, Suudi Arabistan Para Ajansı (SAMA) tarafından yayımlanan 1952 Kraliyet Kararnamesi, diğer merkez bankacılığı kanunlarına benziyordu. İslamî mülahazalar, İslam hukuku tarafından izin verilmeyen ama bankaların murabaha işlemlerini hükümsüz kılmasını yasaklayan Suudi Arabistan Bankacılık Denetim Yasası ile 1966 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, çağdaş İslam bankacılığı sisteminin İslam hukuku vasıtasıyla ana gelişimi, bölgedeki petrol patlamasının bir sonucu olarak gerçekleşmiş ve 1975'te Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu bankanın kuruluşu sonrası diğer KİK ülkeleri de İslam hukuku uyumlu çağdaş bankacılık sistemlerini dikkate almaya başlamışlardır (Wilson, 2009). Benzer şekilde, Mishrif (2015) de, Körfez bölgesinde İslamî finansın ortaya çıkışını, petrol fiyatlarındaki ani yükseliş ve bunun 1973'te bir siyasi araç olarak kullanılmasıyla ilişkilendirmiştir. Petrol bolluğu sonrası bu ülkeler, 1975'te Dubai İslam Bankası, 1975'te İslam Kalkınma Bankası, 1977'te Kuwait Finance House, 1977'de Şerçe'de Körfez İslamî Yatırım Şirketi ve 1978'te Bahreyn İslam Bankası'nın kurulmasıyla İslamî bankacılık sektörüne yatırım yapmaya başlamışlardır (Mishrif, 2015). Böylece İslam hukukuna dayanan bankacılık varlıkları tüm bankacılık varlıklarının önemli bir kısmını teşkil eder hale gelmiştir ve günümüzde de bölgedeki toplam varlıkların yaklaşık olarak %35'ini oluşturmaktadır. Bu miktar KİK ülkelerinin bölgesel finans piyasalarındaki diğer büyük ülkelerden daha fazla İslamî bankacılık varlığına sahip olduğunu göstermektedir (Mishrif, 2015). KİK ülkelerindeki İslamî finansın bir genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, bölgedeki İslamî finans üzerine yapılan ampirik çalışmaları incelemek de faydalı olacaktır.

Bu bağlamda, KİK ülkelerindeki İslamî finans üzerine yapılan çalışmalar, daha çok, İslamî finans ve geleneksel finans arasında karşılaştırmalı çalışmalar (Al-Ajmi ve ark., 2009; Bley ve Kuehn, 2004; Grassa ve Gazdar, 2014; Johnes ve ark., 2009; Khediri ve ark., 2015; Siraj ve Pillai, 2012; Zeitun, 2012; Olson ve Zoubi, 2008), İslamî finansın ekonomik büyüme üzerine etkisi (Alqahtani ve ark., 2016; Lone ve Alshehri, 2015; Smaoui ve Salah, 2012; Yusof ve Bahlous, 2013), etkililik ve üretkenlik (Belanes ve ark., 2015; Moussawi ve Obeid, 2011;) gibi yönleri temel almaktadır.

Grassa ve Gazdar (2014), İslamî finansal gelişmenin ve konvansiyonel finansal gelişmenin Umman hariç diğer tüm KİK ülkelerindeki ekonomik büyümeye etkilerini karşılaştırmak için genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ve panel verilerini kullanmışlardır. Çalışma bulguları, konvansiyonel finansın bölgede ekonomik büyümeye doğrudan bir etkisi olmadığını, İslamî finansın KİK ülkelerinde büyümeye yol açtığını göstermektedir. Ekonomik büyümeyle ilintili karşılaştırmalı çalışmalara ek olarak İslamî ve konvansiyonel finansın performanslarını ölçen karşılaştırmalı çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda, Khediri ve ark. (2015) İslamî finansın konvansiyonel bankalara göre daha kârlı, daha likit, daha iyi kapitalize edilebilir ve daha az riskli olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgular, KİK ülkelerinde 2003 ve 2010 yılları arasında parametrik ve parametrik olmayan sınıflandırmalar kullanılarak elde edilmiştir. Ayrıca, İslamî finans, konvansiyonel finans veya her ikisini birden kullanan müşterileri karşılaştıran çalışmalar da vardır. Bu bağlamda, Al-Ajmi ve ark. (2009) Bahreyn'deki banka müşterilerinin bankacılık tercihleri yaparken önceliklerini belirlemek üzere bir anket düzenlemişlerdir. 1.000 kişiye dağıtılan anket, dinî inanç, sosyal sorumluluk ve maliyet avantajının, müşterilerin bir banka seçerken akılda tuttukları en önemli etkenler olduğunu göstermiştir. Ankete katılanlar arasında İslamî finans, konvansiyonel finans veya ikisinin birleşimini kullanan insanlar yer almıştır. İslamî ve konvansiyonel bankacılık kullanan müşterilerce bir takım ortak nedenler paylaşılsa da, bankalarda kullanılan ürünler / hizmetler, İslamî ve konvansiyonel bankalar arasındaki farklılıkları açıkça göstermektedir. Mesela, İslamî bankaların sağladığı en yaygın hizmet *murabaha* iken bu hizmet konvansiyonel bankalar tarafından sağlanmamaktadır.

Bir başka karşılaştırmalı çalışma ise öğrencilerin İslamî ve konvansiyonel finanstaki kavramları ve terimleri konusundaki bilgilerini incelemiştir. Bley ve Kuehn (2004) tarafından yapılan çalışma, literatürde bu konudaki diğer çalışmalara göre daha orijinaldir. Çalışma BAE'de bulunan Şerçe Amerikan Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi'nden 700 lisans ve lisansüstü öğrencisini kapsam dâhiline alan bir anket analiz çalışmasıdır. Bulgular, Arapça bilgisinin daha geniş bir İslamî bankacılık bilgisi kazanmada önemli bir faktör olduğunu, aynı zamanda öğrencilerin dindarlıklarının İslamî bankacılık hakkında daha iyi bir kavrayışa sahip olacakları anlamına gelmediğini göstermektedir. Finans öğrencileri, her iki bankacılık sistemi hakkındaki bilgilerini geliştirmeye istekli olmuşlardır. Ayrıca, 2004-2007 yılları arasında KİK ülkelerinde etkililiği ve üretkenliği ölçmeye dönük İslamî ve konvansiyonel finans arasında karşılaştırmalı çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, Johnes ve arkadaşları (2009), mali oran analizi ve veri zarflama analizi kullanarak verimliliği ölçmeye çalışmışlardır. Bu analizler ışığında finansal oran analizi; Körfez bölgesindeki İslamî bankaların konvansiyonel bankalardan maliyette daha az ancak kazanç ve verimlilikte daha etkin olduklarını ortaya koymuştur. Veri zarflama analizi bağlamında ise konvansiyonel bankaların, bankacılık sektörünün her alanında İslamî bankalardan daha etkili olduğu sonucu bulunmuştur. Benzer şekilde, Olson ve Zoubi (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, İslamî bankaların geleneksel bankalardan daha az randımanlı oldukları, ancak iyi bir risk yönetimi gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda, KİK ülke-

lerinde 2000'den 2005 yılına kadar olan dönemde İslamî ve konvansiyonel finanstan 26 finansal oran kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalı çalışmalara ek olarak, literatürde, KİK ülkelerindeki İslamî finans ile konvansiyonel finansın performanslarını da tartışılmıştır. Bu bağlamda, Siraj ve Pillai (2012), İslamî bankaların konvansiyonel bankalardan daha fazla öz sermaye ile finanse edildiğini belirtmişlerdir. Bu çalışma, altı İslamî banka ile altı konvansiyonel bankayı temel almış ve 2005 ile 2010 yılları arasında KİK ülkelerindeki; işletme giderleri, kârlar, varlıklar, toplam öz sermaye, öz kaynak kârlılığı (ROE) ve aktif kârlılık (ROA) gibi göstergeleri kullanmıştır. Ayrıca çalışma, yukarıda bahsi geçen dönemde konvansiyonel bankaların bölgedeki kredi kayıplarına hususunda kârlılığı iyileştiremediğini ortaya koymuştur. Bunun ardından Zeitun (2012) 2002 ve 2009 yılları arasında KİK ülkelerindeki 38 konvansiyonel banka ve 13 İslamî banka ile bir kesitler arası zaman serisi analizi kullanmıştır. Bu analiz aracılığıyla Zeitun, maliyet-gelir oranının hem İslamî hem de konvansiyonel bankaların performansı üzerinde olumsuz ve önemli bir etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. GSYİH bir bankanın kârlılığı ile pozitif bir ilişkiye sahip olsa da, enflasyon, kârlılık ile negatif bir ilişki içindedir. Sonuç olarak, KİK ülkelerinde ne yabancı mülkiyeti ne de bankanın yaşı, bankaların performansı üzerinde etkilidir.

Karşılaştırmalı çalışmalara ilave olarak, KİK ülkelerindeki İslamî bankacılık ve ekonomik büyümeyi temel alan çalışmalar da Körfez bölgesi İslamî finans literatüründe popülerdir. Bu bağlamda, Yusof ve Bahlous (2013), İslamî bankacılığın KİK ülkeleri için hem kısa hem de uzun vadede ekonomik büyümeye yol açtığını vurgulamaktadır. Kısa vadede Malezya'da ve Endonezya'da ise KİK ülkelere nazaran daha fazla ekonomik büyümeye neden olmuştur. Bu sonuçlar, KİK ülkeleri ve seçilen Doğu Asya ülkeleri için 2000-2009 yılları arasındaki dönemde, panel eş-bütünleşme analizi, varyans ayrıştırmaları ve dürtü yanıt fonksiyonları uygulanarak elde edilmiştir. Bu çalışmaya paralel olarak Alqahtani ve ark. (2016), CAMEL modelini kullanarak bankaların performansını araştırma yoluyla literatüre katkıda bulunmuşlardır. Yazarlar, KİK ülkelerinden 101 banka üzerinde, 1998 ve 2012 yılları arasında panel veri analizi kullanmışlardır. Analiz bulguları, İslamî bankaların küresel finansal krizin erken aşamalarında kapitalizasyon, kârlılık ve likidite bakımından daha iyi performans gösterdiğini fakat KİK ülkelerindeki reel ekonomik gerilemenin son aşamalarında performanslarının daha kötü olduğunu ortaya koymuştur. Smaoui ve Salah (2012), KİK ülkelerinde kârlılık açısından makro-ekonomik çevre ve İslamî bankalar arasındaki ilişkiyi de araştırmışlardır. Bu amaçla 1995-2009 yılları arasındaki dönem için KİK ülkelerindeki 44 İslamî bankaya ait verileri incelemişlerdir. Araştırma, daha yüksek bir maliyet-gelir oranının daha düşük kârlılığa yol açmasına rağmen daha fazla sermaye, daha iyi varlık kalitesi ve daha büyük varlık boyutunun, bu durumda, hepsinin daha yüksek kârlılığa neden olabildiğini ortaya çıkarmıştır.

KİK Ülkelerinde İslamî Ekonomi ve Finansın Güncel Durum Analizi

Kuruluşlar

KİK ülkelerindeki İslamî bankacılık sektörleri, İslamî finansal kurumların çoğunda olduğu gibi yüksek kazançlarıyla güçlenmiştir. Bu nedenle, KİK ülkeleri İslamî finansal sistemin istikrarına önemli bir katkı sağlamıştır. İslamî bankacılığın kuruluşu, ilk İslamî banka olan Dubai İslam Bankası'nın ortaya çıkışı ile 1975'e kadar izlenebilmektedir. Bunu takiben 1975 yılında Suudi Arabistan'da İslam Kalkınma Bankası, 1977'de Kuveyt'te Kuveyt Finans Kurumu, 1979'da Bahreyn'de Bahreyn İslam Bankası, Katar'da 1982'de Katar İslam Bankası ve 2013'de Bahreyn'de Nizve Bankası (Bank Nizwa) kurulmuştur (Qattan, 2015).

Bahreyn

Bahreyn; İslamî Mali Kuruluşlar Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu (AAOIFI), Uluslararası İslamî Finans Piyasası (IIFM), İslamî Uluslararası Derecelendirme Kuruluşu (IIRA), Şeriat (Shariyah) İnceleme Bürosu (SRB), İslamî Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (CIBAFI), Likidite Yönetim Merkezi (LMC) gibi birçok önde gelen İslamî finans kuruluşuna ve derneğine sahip olduğu için İslamî finansın gelişim sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, Bahreyn'in İslam altyapı kurumlarının merkezinde olduğu söylenebilir.

Bu kurum ve kuruluşlardan, Bahreyn Devleti tarafından 1991 yılında uluslararası, özerk, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan AAOIFI; muhasebe, denetleme ve İslamî finans kuruluşlarının finansal raporlanmalarında İslam hukuku standartları geliştirme bakımından önemli bir rol üstlendiğinden İslamî finans için oldukça önemlidir. AAOIFI, 45 ülkeden merkez bankaları ve düzenleyici otoriteler, finansal kurumlar, muhasebe ve denetim firmaları ve hukuk firmaları gibi pek çok kurumsal üyeye birlikte çalışmaktadır (INCEIF, t.y. ; AAOIFI, t.y.). IIFM, İslam hukukuna uyumlu finansman geliştirmek, kurumsal finansman ve ticaret finansmanı işlemlerinde İslamî finans araçlarının uygulanması için rehberlik etmek ve ikincil piyasa menkul değer işlemlerinin faal hale gelmesini teşvik etmek amacıyla 2002 yılında *Emirlik Kararnamesi* ile kurulmuştur (International Islamic Financial Market, t.y.).

IIRA, 2002 senesinde Bahreyn'de kurulmuştur. Kurum, İslamî finans kurumlarının ve sermaye piyasası araçlarının uluslararası düzeyde değerlendirilmesini sağlamak için çok taraflı kalkınma kurumlarını, bankalarını ve finans kuruluşlarını desteklemektedir. IIRA, Bahreyn Merkez Bankası tarafından bir dış kredi değerlendirme kuruluşu olarak resmen tanınmıştır. IIRA'nın rolü, kuruluşların derecelendirmesini, ihracının mali gücünü, güvenilirlik riskini, kredi değerliliğinin belirlenmesini ve İslam hukukuna uyumluluğunu değerlendirmeyi içerir (INCEIF, t.y.; Islamic International Rating Agency, t.y.). IIRA'nın en önemli hissedarları arasında %27 civarında bir toplam hisseyle, İslam Özel Sektör Kalkınma Kuruluşu ve İslam Kalkınma Bankası bulunmaktadır. Kuruluşun diğer hissedarları, ajansın on bir ülkeden birincil piyasalarını oluşturmaktadır (Islamic International Rating Agency, t.y.).

CIBAFI; İslamî finansal piyasaları geliştirmek, İslamî finansal kurumlar arasında işbirliğini teşvik etmek, kuralları ve hükümleri detaylı şekilde belirlemek, İslamî finansal kuruluşlar tarafından alınan kararları paylaşmak ve düzenleyici organlarla ilgili daha iyi bir kavrayış geliştirmek amacıyla 16 Mayıs 2001'de yayınlanan *23 No'lu Kraliyet Kararnamesi* ile İslamî finans kuruluşları için küresel bir şemsiye olarak Bahreyn'de kurulmuştur (INCEIF, t.y.). CIBAFI'nin stratejik amaçları şöyle özetlenebilir: (i) ilkesel ve düzenleyici savunma, (ii) araştırma ve yayımlar, (iii) farkındalık ve bilgi paylaşımı ile (iv) profesyonel gelişimdir. CIBAFI, aynı zamanda İslam İşbirliği Teşkilatı ile de bağlantılıdır. CIBAFI, yargıdan, piyasa oyuncularından, uluslararası hükümetler arası kurumlardan ve profesyonel firmalardan yaklaşık 120 üyesiyle küresel İslamî finans piyasasında da önemli bir role sahiptir. (CIBAFI, t.y.).

LMC, 2002 yılında Bahreyn'de kurulmuştur ve Bahreyn Merkez Bankası tarafından bir İslamî anonim yatırım bankası olarak regüle edilmektedir. LMC'nin paydaşları, Bahreyn İslam Bankası (%25), Dubai İslam Bankası (%25), İslam Kalkınma Bankası (% 25) ve KFH Sermaye Yatırım Şirketi'nden (%25) oluşmaktadır. LMC, birincil ve ikincil finans piyasasında aktif rolü sayesinde İslamî sermaye piyasasının büyümesine katkıda bulunmak amacıyla İslamî bankalar arası piyasanın gelişimini desteklemeyi ve İslam hukukuna uygun kısa vadeli likidite fırsatları sunmayı amaçlamaktadır. İslamî finansal kuruluşlara danışmanlık hizmetleri ve İslam hukukuna uygun yenilikçi ve pazarlanabilir kısa

İKAM Ülke Raporu

ve orta vadeli finansal araçlar sunmaktadır. LMC aynı zamanda *sukuk* araçlarının da önde gelen düzenleyicilerinden biridir ve İslami bankacılık pazarında LMC tarafından sunulan ilk *sukuk* ürünü olan kısa vadeli *sukuk* programına odaklanmıştır. 2005 yılında, LMC, Euromoney tarafından verilen “En İyi Yurtiçi Piyasa *Sukuk* Merkezi” unvanını kazanmıştır. (INCEIF, t.y.; Liquidity Management Center, t.y.). Şeriat İnceleme Bürosu, dünyadaki işletmelerin fikir paylaşımı yapmalarına ve enerji, tarım, ilaç, emlak, ticaret ve perakende gibi alanlarda İslami finans alanlarının genişleyen pazarlarına İslam hukuku perspektifini kazandırmaya yardımcı olmak amacıyla Bahreyn’de kurulmuştur. Şeriat İnceleme Bürosu geniş bir hizmet portfolyosuna sahiptir ve İslam hukuku denetleme kurulu, dış İslam hukuku denetimi, İslam hukuku danışmanlığı, sertifikasyon (*fetva*), öz sermaye tarama ve iç İslam hukuku denetimi gibi konularda Malezya(3), Almanya(1), Pakistan(4), ABD(1), Katar (2), Bahreyn (4), Umman (1), Suudi Arabistan (5), Birleşik Arap Emirlikleri (2), Moritanya (1) , Ürdün (1), Cezayir (1), Sudan (1), Mısır (2) ve Güney Afrika (1)’lı İslam hukuku uzmanları ile hizmet vermektedir (Shariyah Review Bureau, t.y.).

Altyapı kuruluşlarına ek olarak, Bahreyn’de ticari bankalardan sigorta şirketlerine kadar İslami kural-ları temel alan büyük mali kurumlar da bulunmaktadır. Bahreyn’in en büyük İslami finansal kurumlar portföyüne sahip olduğunu belirtmek gerekir. Ticari bankalar, İslami toptancı bankalar, İslami sigorta şirketleri, İslami yatırım şirketleri ve İslami banka dışı kuruluşlar ile Bahreyn, Tablo 1, 2, 3, 4, ve 5’te görülebileceği gibi, bölgedeki İslami finans için önemli bir merkez konumundadır.

The Banker’e göre, Bahreyn’de 11 İslami ticaret bankası bulunmaktadır ve bu bankalardan yedi tanesi tamamen İslami banka, geri kalan dördü ise İslami Pencere sunmaktadır. Bu nedenle Bahreyn, Suudi Arabistan’dan sonra KİK bölgesinde ticari bankalar hususunda ikinci ülke konumundadır. Bununla birlikte, Tablo 1, bu bankalardan üçünün diğer şirketlere ait olmaları nedeniyle diğer ülkelerin istatistiklerinde de yer aldığını fakat Bahreyn’de şubeleri olduğunu göstermektedir. Bunlara Pakistan’dan Al Baraka ve Umman’dan Bank Muscat International dâhildir.

Tablo 1.
Bahreyn’deki İslami Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %’si
Ahli United Bank	İslami Pencere (42.58)
Ithmaar Bank	Tam İslami Banka
Al Salaam Bank	Tam İslami Banka
Bahreyn Islamic Bank	Tam İslami Banka
Al Baraka Islamic Bank	Tam İslami Banka (DOS)
Khaleeji Commercial Bank	Tam İslami Banka
ABC Islamic Bank	Tam İslami Banka
BMI (BankMuscat International Bahrain)	İslami Pencere (93.02) (FOS)
Eskan Bank	İslami Pencere (39.32)
Bank of Bahrain and Kuwait (BBK)	İslami Pencere (3.37)
Family Bank	Tam İslami Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Bahreyn'deki bir diğer önemli İslamî kuruluş türü, sadece Bahreyn'de mevcut olan ve diğer KİK ülkelerinde bulunmayan İslamî toptancı bankalardır. Tablo 2'de görüldüğü gibi Bahreyn'de 14 İslamî toptancı banka bulunmaktadır ve bunlardan 12 tanesi tamamen İslamî kurallara uygun olarak çalışmakta iken diğer ikisi İslamî pencereler perspektifi ile işlem görmektedir (The Banker's Top Islamic Financial Institutions 2016, 2016). Bahreyn'deki İslamî toptancı bankaların varlığının ülkenin sadece Körfez bölgesinde değil tüm dünyada bir İslamî finansal merkez olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Al Baraka Bankacılık Grubu, Bahreyn'deki en önemli kuruluşlardan biridir ve 15 ülkede varlığını sürdürmektedir. Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye çapında 213 şubeye sahip olduğundan bu ülkelerden en dikkat çekenidir. (Al Baraka Banking Group, t.y.)

Tablo 2.
Bahreyn'deki İslamî Toptancı Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Al Baraka Banking Group	Tam İslamî Banka
Gulf International Bank BSC	İslamî Pencereler (35.93)
First Energy Bank	Tam İslamî Banka
Bank Alkhair	Tam İslamî Banka
Ibdar Bank	Tam İslamî Banka
Bahreyn Development Bank	İslamî Pencereler (72.27)
Venture Capital Bank	Tam İslamî Banka
International Investment Bank	Tam İslamî Banka
Liquidity Management Centre	Tam İslamî Banka
Seera Investment Bank	Tam İslamî Banka
Global Banking Corporation	Tam İslamî Banka
Gulf one Investment Bank	Tam İslamî Banka
Investors Bank	Tam İslamî Banka
Citi Islamic Investment Bank	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Tablo 3'e göre Bahreyn, sadece iki İslamî sigorta şirketine sahip olduğu için, İslamî sigorta sektöründeki diğer KİK ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte, sigortacılık açısından Bahreyn'in bölgedeki beşinci ülke olduğunu ve herhangi bir İslamî sigortacılık şirketinin bulunmadığı Umman'ın bir adım önünde olduğunu da unutmamak gerekir.

İKAM Ülke Raporu

Tablo 3.
Bahreyn'deki İslamî Sigortacılık Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
ACR Retakaful MEA	Tam İslamî Banka
Takaful International	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Suudi Arabistan ve Katar'ın İslamî yatırım şirketleri olmasına rağmen, Bahreyn'in biri Kuveytli olmak üzere dört şirketiyle bu sektörün lider ülkesi olduğunu Tablo 4'te görmek mümkündür.

Tablo 4.
Bahreyn'deki İslamî Yatırım Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Kuveyt Finance House Bahreyn	Tam İslamî Banka (FOS)
Gulf Finance House	Tam İslamî Banka
Arcapita	Tam İslamî Banka
Investment Dar Bank Bahreyn	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

İslamî ticari ve toptancı bankalara ilave olarak, İslamî banka dışı kuruluşlar da Bahreyn'de mevcuttur; Bahreyn'de üç İslamî banka dışı kuruluş bulunmaktadır.

Tablo 5.
Bahreyn'deki İslamî Banka Dışı Kurumlar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Inovent	Tam İslamî Banka
Reef Real Estate Finance Co.	Tam İslamî Banka
Sakana Holistic Housing Solutions	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Kuveyt

1968'de kabul edilen 32 Sayılı Kanun, bankaların İslamî kurallara uygun olarak faaliyet göstermesine yönelik maddeler hazırlamış, ancak bu yasanın hükümleri ile İslam hukuku hükümleri arasında bazı uzlaşmazlıklar olmuştu. Bu nedenle İslam hukuku perspektifinden "İslamî bankalar konulu 1968 tarihli 32 No'lu Kanun'un Üçüncü Kısımına özel bir bölüm eklenmesine ilişkin olarak 2003 yılına ait 30 Sayılı Kanun düzenlenmiştir". Ayrıca, 30 Sayılı Kanun, "Onuncu Kısımın" eklenmesiyle genişletilmiş olup, bu bölüm aşağıdaki hususları içermektedir:

(i) İslamî bankacılık işleri genel çerçevesi (Madde 86), (ii) bankalarda kayıtlı olan Kuveytli bankalara, Kuveyt Merkez Bankası'nın onayını almak üzere İslamî bankacılık uygulaması için bağlı kuruluşlar kurmalarına izin verilmesi (Madde 87), (iii) İslamî bankalar ve yabancı bankaların İslamî şubelerinin kurulması ve tescili için prosedürler) (Madde 88-91), (iv) İslamî bir bankanın kurulması için asgari ödenmiş sermaye ve yabancı bir bankanın İslam şubesi için gerekli sermayesi (Makale 92), (v) İslamî bankalarda İslam hukuku denetimi (Madde 93) ve (vi) İslamî bankalar hakkındaki denetim kuralları (97 ve 98. maddeler) ¹

Bu alıntıya göre, İslamî bankacılık ve finans genel çerçevesi, yurtiçi ve yurtdışı bankalara bir hizmet sunarak İslamî bankacılık sistemi ve ticaretini geliştirmek için 2003 yılında Kuveyt'te yenilenmiştir. Bununla birlikte, 2015'te *sukuk* işleten şirketler için yeni *sukuk* düzenlemeleri yayınlanmıştır (Abdullah, 2015).

Kuveyt Merkez Bankası ve Kuveyt Sermaye Piyasası Kurulu, Kuveyt'teki genel İslamî finansı düzenleyici çerçeveyi denetleyen düzenleyici mekanizmalardır. Bunlara ek olarak Kuwait Finance House'da İslam hukukuna uyumlu olarak işleyen ilk banka olarak yatırım ve bankacılıkta öncü bir rol oynamıştır. Bu nedenle, Kuwait Finance House, gençlerin İslamî ekonomi ve finans üzerine farkındalık ve bilgilerini iyileştirmek adına bankayı desteklemek için İslamî finans kuruluşları ile ilişkilerini yenilemiştir (INCEIF, t.y.).

Altyapı kurumlarına ve kuruluşlarına ek olarak, Kuveyt'te, Tablo 6, 7 ve 8'de görülebileceği gibi, İslamî ticari bankalar, İslamî sigorta şirketleri ve İslamî banka dışı kurumlar olmak üzere İslamî kurullarla yönlendirilen üç sektör bulunmaktadır.

The Banker'e göre, Kuveyt, tamamı İslamî bankalar olan beş tam İslamî ticari bankaya sahiptir (Tablo 6). Sadece Ahli United Bank yabancı bir bankadır ve aslen Bahreynli olan bu bankanın Kuveyt'te İslamî ticari bir banka olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Kuwait Finance House; Bahreyn, Suudi Arabistan, Türkiye ve Malezya'dan iştirak ve bağlı ortaklıkları bulunan uluslararası bir kurum olduğundan dikkat çekmektedir.

Tablo 6.
Kuveyt'teki İslamî Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Kuwait Finance House	Tam İslamî Banka
Ahli United Bank Kuwait	Tam İslamî Banka (FOS)
Boubyan Bank	Tam İslamî Banka
Kuwait International Bank	Tam İslamî Banka
Warba Bank	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Tablo 7, Kuveyt'te İslamî kurallara tam olarak uyumlu çalışan üç şirket olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Kuveyt, Katar ile birlikte, İslamî sigorta şirketleri açısından KİK bölgesinde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra gelen üçüncü ülkedir.

İKAM Ülke Raporu

Tablo 7.
Kuveyt'teki İslamî Sigortacılık Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Gulf Takaful Insurance Company	Tam İslamî Banka
First Takaful Insurance Co.	Tam İslamî Banka
Wethaq Takaful Insurance Company	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Tablo 8'de görülebileceği gibi, Kuveyt, banka dışı kurumlarının 20'si İslamî banka kurallarına tam uygun olarak faaliyet gösterdiği için, sadece bölgede değil dünyada da İslamî banka dışı kurumlar için en önemli merkez olmuştur. Bahreyn'deki İslamî banka dışı kuruluşlar ağırlıklı olarak finansal kiralama, yatırım ve varlık yönetimi şirketleri şeklindedir.

Tablo 8.
Kuveyt'teki İslamî Banka Dışı Kuruluşlar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Alafco Aviation Lease and Finance Company	Tam İslamî Banka
Aayan Leasing and Investment Company	Tam İslamî Banka
Al Imtiaz Investment Company	Tam İslamî Banka
The International Investor	Tam İslamî Banka
First Investment Company	Tam İslamî Banka
Sokouk Holding Company	Tam İslamî Banka
A'Ayan Real Estate Company	Tam İslamî Banka
Orient Investment Company	Tam İslamî Banka
The Securities House	Tam İslamî Banka
Gulf Investment House	Tam İslamî Banka
Al Manar Financing & Leasing Company	Tam İslamî Banka
Al Madar Finance and Investment Company	Tam İslamî Banka
Al Madina for Finance and Investment Company	Tam İslamî Banka
Al Masar Leasing and Investment Company	Tam İslamî Banka
Rasameel Structured Finance Company	Tam İslamî Banka
Gulf North Africa Holding Company	Tam İslamî Banka
Amar Finance and Leasing Company	Tam İslamî Banka
Al Aman Investment Company	Tam İslamî Banka
Osoul Investment Company	Tam İslamî Banka
Manafa'e Investment Company	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Umman

Diğer KİK ülkelerinin aksine, Umman'ın bankacılık sektörü İslamî bankacılığa geç girmiştir. İslamî finans düzenleyici çerçevesi 114/2000 Sayılı Kraliyet Kararnamesi (Bankacılık Kanununda Değişiklik- İslamî Bankacılık, 2012) ilan edilmesine rağmen, İslamî bankacılık uygulamasının Umman'da 114/2000 Kraliyet Kararnamesi'nin yerine geçen (Bankacılık Kanununda Değişiklik-İslamî Bankacılık, 2012) Kraliyet Kararnamesi 69/2012 ile başladığını söylemek mümkündür. Umman Merkez Bankası ve Umman Sermaye Piyasası Kurumu, Umman'daki İslamî bankacılık sektörünün ana düzenleyicileridir.

The Banker'e göre, Umman'da sadece İslamî ticaret bankaları varken, diğer KİK ülkelerinde başka İslamî finansal kurumlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, Umman'ın İslam hukuku ile tam uyumlu ürün ve hizmetleri sağlayan iki İslamî Bankası vardır. Umman'daki ilk özel İslam bankası olan Bank Nizwa, İslamî bankacılık işlemlerini Ocak 2013'te başlatmıştır (Banka Nizwa, t.y.). Al Izz Bank, İslamî kurallara tamamen uygun olarak faaliyet gösteren ikinci bankadır ve İslamî bankacılık faaliyetlerini Eylül 2013'te başlatmıştır (Al İzzbank, t.y.).

Tablo 9.
Umman'daki İslamî Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklara İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
1. Bank Muscat	İslamî Pencereleler (6.12)
2. Nizwa Bank	Tam İslamî Banka
3. Bankdhofar	İslamî Pencereleler (8.33)
4. Bank Al Izz	Tam İslamî Banka
5. National Bank of Oman (Muzn)	İslamî Pencereleler (3.54)
6. Bank Sohar	İslamî Pencereleler (4.74)
7. Oman Arab Bank	İslamî Pencereleler (2.56)

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Tablo 9'da gösterildiği gibi, 2013'ten bu yana, Umman'da İslamî bankacılık pencereleri sunmaya başlayan konvansiyonel tipte bankalar olmuştur. Bu bankalardan 2013'te birimlerinin kârını açıklayan tek banka Bank Muscat'ın İslamî operasyonudur ve diğer bankalar İslamî birimlerden kârlarını ilk olarak 2014'te açıklamışlardır (Banka Sohar, t.y.). Bununla birlikte Umman'da İslamî bankacılık sektörünün diğer KİK ülkeleri ile karşılaştırıldığında henüz erken aşamalarda olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 9'da Umman'daki İslamî pencereleler bankalarının İslam hukuku uyumlu varlıklarının toplam varlıklardaki yüzdesine baktığımız zaman Oman Arab Bank'ın %2.56 ile en düşük paya sahip olduğunu, Bankdhofar'ın ise % 8.33 ile en yüksek paya sahip olduğunu görmekteyiz.

Katar

KİK ülkelerinin siyasi ekonomileri üzerine araştırmalar yapan kişilerce “küçük devlet büyük ekonomi” olarak da adlandırılan Katar (Kamrawa, 2015) bölgesel ve küresel finans piyasasındaki en önemli ülkelerden biridir. Katar, İslamî finans alanında iyi bir performans göstermiş ve ülkenin finans sektörü son yıllarda ilerleme kaydetmiştir. İslamî finansı düzenleyici çerçevesi; İslamî Finans Kanunname-si (ISFI), Katar Finans Merkezi Kanunu, İhtiyati Sigorta Kanunname-si (PINS) ve tahsisli satış planı

İKAM Ülke Raporu

kurallarından oluşmaktadır. Katar'ın İslamî finans düzenleyici organları arasında Katar Finans Merkezi Düzenleme Kurulu, Katar Merkez Bankası ve Katar Finansal Piyasalar Kurulu da vardır. (Qatar Financial Center Regulatory Authority, 2015; Qatar Central Bank, t.y.; INCEIF, t.y.). Bu finansal otoriteler, İslam hukuku kuralları varyantı da dâhil olmak üzere bir mevduat sigortası çerçevesinin oluşturulmasından sorumludur. Örneğin, 2010 yılındaki tahsisli satış planları hakkındaki kurallarda yapılan değişikliklerde düzenleyici makam şu duyuruyu yapmıştır (Katar Finans Merkezi Düzenleme Kurumu, 2015, s. 49, 87):

Plan bir İslam fonu ise işletici, tüm finansal hesapları ve tabloları AAOIFI FAS 14'ün muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlamalı ve muhafaza etmelidir. İslamî fonda bir denetim kurulu bulunmalıdır. İslamî bir fon olan bir planın ya da İslamî fon olan bir alt sistemi olan bir şemsiye planın işleticisi, işbu fon için İslam hukuku Denetleme Kurulu'nun her zaman mevcut bulunmasını sağlamalıdır.

The Banker'e göre, Katar'ın dört çeşit İslamî finansal kuruluşu vardır: İslamî ticari bankalar, İslamî banka dışı kuruluşlar, İslamî yatırım şirketleri ve İslamî sigorta şirketleri.

Tablo 10'da gösterildiği gibi, Katar'da İslamî kurallara tam olarak uygun çalışan dört banka bulunmaktadır. Bu bankalardan Katar İslam Bankası 1982'de kurulmuştur ve Katar'daki ilk ve en büyük İslam bankasıdır. QIB hissedarları, en büyük tekil hissedar olan Katar Yatırım Kurulu'nun yanında Katarlı bireyler, aileler ve kuruluşlardan oluşmaktadır. QIB'nin aynı zamanda Lübnan, Malezya, Birleşik Krallık ve Sudan'da şubeleri vardır (Qatar Islamic Bank, t.y.). Masraf Al Rayan Bankası İslamî bankacılık faaliyetlerine Ocak 2016'da başlamış ve Katar Merkez Bankası tarafından lisanslanmıştır (Al Rayan Bank, t.y.). Barwa Bank, Katar'da İslam hukukuna uyumlu bankacılık hizmetlerini sunan en yeni bankadır (Barwa Bank, t.y.). Katar Uluslararası İslam Bankası, 1991 yılında kurulmuş ve Katar Merkez Bankası tarafından regüle edilmektedir. Uluslararası derecelendirme ajanslarından yüksek dereceler almıştır ve İslam hukuku uyumlu mevduat, finans ve sigortacılık ürünleri gibi hizmetler sunmaktadır (QIIB, t.y.).

Tablo 10.

Katar'daki İslamî Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Qatar Islamic Bank	Tam İslamî Banka
Masraf Al Rayan / Al Rayan Bank	Tam İslamî Banka
Barwa Bank	Tam İslamî Banka
Qatar International Islamic Bank	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Tablo 11'de görülebileceği gibi, Katar, İslamî kurallara tam uygun olarak faaliyet gösteren 3 büyük İslamî bankadışı kuruluşa sahiptir. Alijarah and the Islamic Holding Grubu, 2003 yılında kurulmuşken, Dlala Islamic Brokerage Company 2006 yılında yönetime katılmak ve yan kuruluşlarını desteklemek amacıyla kurulmuştur (Alijarah, t.y.; Islamic Holding Group, t.y.; Dlala Islamic Brokerage Company, t.y.).

Tablo 11.
Katar'daki İslamî Banka Dışı Kuruluşlar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
National Leasing Company (Alijarah)	Tam İslamî Banka
Dlala Islamic Brokerage Company	Tam İslamî Banka
Islamic Holding Group	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Qinvest, dünya genelindeki yatırımlarıyla Katar'ın önde gelen İslamî yatırım bankasıdır. Dolayısıyla dünyanın önde gelen İslamî finans kurumlarından biri haline gelmiştir. Qinvest, Katar Finans Merkezi Kurulu tarafından kurulup lisanslanmış, yatırım bankacılığı, temel yatırımlar ve varlık yönetimi hizmetleri ve müşterilere İslam hukukuna uyumlu çözümler sunması amacıyla 2007 yılında Katar Finans Merkezi Düzenleme Kurulu tarafından yetkilendirilmiştir. Qinvest'in en önemli hissedarı %46,96 hissesine sahip olan Katar İslam Bankası'dır. Bu nedenle Qinvest, Katar İslam Bankaları'nın en büyük hissedarı olan Katar Yatırım Kurulu'nun bir parçası olarak görülebilir. Qinvest'in Doha ve İstanbul'da ofisleri, Hindistan ve Birleşik Krallık'ta iştirakleri bulunmaktadır. (Qinvest, t.y.)

Tablo 12.
Katar'daki İslamî Yatırım Bankaları

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Qinvest	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Katar'ın İslam hukukuna tam uyumlu olan iki büyük İslamî sigorta şirketi ve İslamî pencereli bir İslamî sigorta şirketi vardır (% 4,20). Al Khaleej Takaful Group QSC; mülk, mühendislik, mesuliyet, genel kaza, tıbbi masraflar, seyahat şartları vb. için sigorta ürünleri sunan, ulusal bir şirket olarak yerel ekonomiye hizmet etmek amacıyla 1978 yılında kurulmuştur. Bu ürünlere ek olarak şirket, Katar'daki petrol ve doğalgaz sektörlerinin sigorta ihtiyaçlarını da karşılamaktadır (Al Khaleej Takaful Group QSC, t.y.). Qatar Islamic Insurance Company (Katar İslamî Sigortacılık Şirketi), 1995 yılında, İslam hukuku ile tam uyumlu bir kuruluş olarak tamamı İslam hukuku tarafından onaylanmış sağlık sigortası, hayat boyu sigorta, motorlu taşıt sigortası, mülk, genel kazalar ve seyahat sigortası gibi sigortalar için bireysel poliçeler sunmak amacıyla kurulmuştur (Qatar Islamic Insurance Company, t.y.). 2006 yılında Doha Insurance Company (Doha Sigortacılık Şirketi), İslam hukuku ilkelerine uyumlu bir şekilde müşterilerine İslamî sigorta hizmetleri sunmak için Doha Insurance'ı (Doha Takaful) kurmuştur (Qatar Islamic Insurance Company, t.y.).

Tablo 13.

Katar'daki İslami Sigorta Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklara İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Al Khaleej Takaful Group QSC	Tam İslami Banka
Qatar Islamic Insurance Company	Tam İslami Banka
Doha Insurance (Doha Takaful)	İslami Pencereleler (4.20)

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Suudi Arabistan

Suudi Arabistan başlangıçtan itibaren İslami finansı geliştirme sürecinde belirgin bir role sahip olmuştur. 1970'li ve 1980'li yıllarda, Cidde ve Mekke'de bir dizi uluslararası konferans düzenlenmiştir. Bu açıdan, Suudi Arabistan, İslami finansmanın gelişmesinde etkin rol alan ve dünyanın her yerinde tanınmasına katkıda bulunan ülkelerden biri olmuştur. Güncel olarak, İslami finans düzenleyici kurumları, Suudi Arabistan Para Ajansı, Sermaye Piyasası Kurumu ve Uluslararası İslam Bankalar Birliği'nden oluşmaktadır. Bu organlar, bankacılık kontrol yasaları, kooperatif sigorta şirketleri ve Suudi Arabistan'daki sermaye piyasasıyla ilgili yasalar da dâhil olmak üzere düzenleyici çerçeveler sunmaktadır.

İslami finansmanın geliştirilmesinde Suudi Arabistan'ın katkılarına ek olarak, ülkenin altyapı kurumlarının da önemli rolü olmuştur. Bu kurumlar arasında, İslam Kalkınma Bankası (IDB), İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI), İslami Özel Sektör Kalkınma Kuruluşu (ICD), İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredisi Sigortası Kurumu (ICIEC) ve Uluslararası İslam Ticaret Finansmanı Kurumu (ITFC) yer almaktadır. IDB, 1973 yılında Cidde'deki İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Maliye Bakanı tarafından kurulmuştur. 1975 yılında, üye ülkelerin ve diğer Müslüman ülkelerin ekonomik kalkınması ve toplumsal ilerlemesini İslam hukuku ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde yönetmek amacıyla 56 ortak üye ülkeyle faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca öz sermaye ile iştirak içinde olmak ve verimli projeler için kredi sağlamak, üye ülkelere maddi yardım sağlamak, özel amaçlı fonlar işletmek, mevduat kabul etmek, üye ülkelere teknik yardım sağlamak, Müslüman ülkelerde beşeri sermayenin geliştirilmesi ve İslam hukuku uyumlu ilkelerin uygulanması da dâhil IDB'nin görevleri arasındadır (Islamic Development Bank, t.y.).

Bu bağlamda IRTI, 1981'de IDB tarafından kurulmuştur. Amacı, İslami finansal hizmetler sektörünün dünya çapında gelişmesine yardımcı olmak için İslam ekonomisinde araştırma ve eğitim yapmaktır. (Islamic Development Bank, t.y.). Buna binaen IRTI araştırma, eğitim, yayıncılık, ödüller ve burslar gibi hizmetler sunmaktadır (IRTI, t.y.). Araştırma, eğitim ve danışmanlık servislerine ek olarak IDB, özel sektörün kalkınması ile de ilgilenir. ICD, bunun başarılması için IDB tarafından kurulmuştur. 53 üye ülkenin sürdürülebilir ekonomik büyümesini sağlamak için özel sektör yatırımlarını finanse etmek, küresel finansal piyasalarda sermayeyi harekete geçirmek, ticarete ve hükümetlere yardımcı olmak amacıyla 53 İslam ülkesi ve beş finansal kamu kuruluşu ile birlikte çalışmaktadır. Bu şekilde, istihdam yaratmayı, İslami finansmanın gelişimini ve ihracata katkıda bulunmayı umut etmektedir (ICD, t.y.). ICIEC, üye ülkeler için İslam hukukuna uygun yatırım ve ihracat kredi sigortası sağlamak amacıyla 1994 yılında bir ICD üyesi olarak kurulmuştur. ICIEC'nin bir başka amacı da, İslam hukuku ilkeleri bağlamında üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmektir (ICIEC, t.y.). Suudi Arabistan'da bulunan bir diğer altyapı kurumu da, üye ülkelerin ticaret, iç ticaret ve uluslararası ticaret alanlarındaki potansiyelini geliştirmek için 2008 yılında IDB üyesi olarak kurulan ITFC'dir. Bu-

nun yanında ITFC, üye ülkelere ticaret finansmanı ve ticaretle ilgili araçlar temin ederek uluslararası pazarda başarıyla rekabet etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan ITFC, “İslam Konferansı Örgütü üye ülkelerinin ihtiyaçlarının ticaret çözümleri sağlayıcısı” olarak tanınmaktadır (ITFC, t.y.).

The Banker'a göre Suudi Arabistan'da dört tip İslamî finansal kuruluş vardır: İslamî ticaret bankaları, İslamî banka dışı kuruluşlar, İslamî yatırım şirketleri ve İslamî sigorta şirketleri.

Tablo 14'te görüleceği üzere, Suudi Arabistan'da, İslam hukukuna tam uyumlu beş İslam ticaret bankası ve toplam varlıkların yüksek payları ile İslamî pencerelere sahip sekiz İslam ticaret bankası bulunmaktadır. Bu nedenle, Suudi Arabistan, KİK bölgesindeki diğer her bir ülkeden daha fazla İslamî ticaret bankasına sahiptir. Bunlar arasında en dikkat çeken banka, İslam hukuku uyumlu olan toplam varlıkların oranı açısından dünyadaki en büyük İslam bankası olan Al Rajhi Bank'tır. Al Rajhi Bank, 1957 yılında Riyad'da kurulmuş olup şu anda dünya genelinde 500'den fazla şubeye sahiptir. Erkekler için ilk şubesi 1957'de ve kadınlar için ilk şubesi 1979'da açılmıştır. 1978 yılına kadar bireysel kuruluşları Al Rajhi markası altında olsa da, o zamanlarda Al Rajhi ticaret ve borsa kuruluşuyla birleşmişlerdir. Bu tarihten sonra, İslamî bankacılık ilkeleri aracılığıyla çağdaş finansal talepler ve manevi değerler arasındaki boşluğu doldurmak için banka ve sonra 1988'de bir Suudi hisse/share holding şirketi olarak konumlanmıştır. Suudi Arabistan'da bulunan diğer İslam ticaret bankaları da dünya İslamî finans sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, yalnızca İslamî pencerelere sahip olmasına rağmen, National Commercial Bank dünyadaki üçüncü büyük İslamî bankadır. Bunun yanında, İslamî pencerelere sahip üç bankanın Suudi Arabistan ile Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda gibi Avrupa ülkeleri arasındaki iş ortaklıkları tarafından kurulduğunu belirtmek önemlidir. Saudi Hollandi Bank, Endonezyalı *hacılara* hizmet etmek üzere 1926'da Hollanda Ticaret Topluluğunun bir kolu olarak kurulan ilk bankaydı. Saudi Hollandi Bank'ın adı, Kasım 2016'da Arapça “Birinci” anlamına gelen “Alawwal Bank” olarak değiştirildi (Alawwal Bank, t.y.).

Tablo 14.
Suudi Arabistan'daki İslamî Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Al Rajhi Bank	Tam İslamî Banka
National Commercial Bank	İslamî Pencereler (45.73)
Saudi British Bank (SABB)	İslamî Pencereler (52.75)
Alinma Bank	Tam İslamî Banka
Arab National Bank	İslamî Pencereler (43.13)
Samba Financial Group	İslamî Pencereler (30.66)
Riyad Bank	İslamî Pencereler (31.90)
Banque Saudi Fransi	İslamî Pencereler (38.54)
Bank Al Jazira	Tam İslamî Banka
Bank Albilad	Tam İslamî Banka
Saudi Hollandi Bank	İslamî Pencereler (38.86)
Saudi Investment Bank	İslamî Pencereler (34.82)
Islamic Development Bank	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

İKAM Ülke Raporu

Tablo 15'te görülebileceği gibi, Suudi Arabistan'ın İslam hukukuna uygun dört İslami banka dışı kuruluşu vardır. Bu kurumlardan biri olan Uluslararası Emlak Gayrimenkul Geliştirme ve Finansman Kuruluşu, 2007'de SAMA tarafından verilen bir lisansla, Suudi Arabistan'da *İslami Hukuk* standartları ve provizyonları ile *fıkıh alimlerinin* ve *şeyhlerinin* denetimleri altında gayrimenkul finansman faaliyetlerine katılması amacıyla kurulmuştur. Dolayısıyla mevzubahis lisans, bu kurumu sektörün ilk ve lider şirketi yapmaktadır (Amlak International, t.y.).

Tablo 15.
Suudi Arabistan'daki İslami Banka Dışı Kuruluşlar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Amlak International for Real Estate Development and Finance	Tam İslami Banka
Jadwa Investment	Tam İslami Banka
KSB Capital Group	Tam İslami Banka
Arbah Capital	Tam İslami Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

The Banker'e göre Al-Khabeer, 2004'te İslami ilkelere uygun olarak faaliyet gösteren ve kurumsal finansman, yatırım danışmanlığı, varlık yönetimi (fon, varlık ve portfolyo yönetimi gibi) ve özel öz sermaye yatırımları gibi yatırım bankacılığı hizmetleri sunan bir İslami yatırım şirketi olarak kurulmuştur (Al-Khabeer, t.y.).

Tablo 16.
Suudi Arabistan'daki İslami Yatırım Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Al-Khabeer Capital	Tam İslami Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

İslami sigorta şirketlerinin sağladığı verilere göre Tablo 17'de de gösterildiği gibi, 25'in üzerinde büyük sigorta şirketi İslami ilkelere tam uygun olarak faaliyet göstermekte olup Suudi Arabistan bu sektörün en önemli ülkesi konumunda görülmektedir. The Company for Cooperative Insurance (Tawuniya) şirketi, 1986 yılında bir Suudi anonim şirket olarak kurulmuştur ve tamamen İslami ilkelere uygun olarak faaliyet göstermektedir. Tawuniya; motor, denizcilik, yangın, tıp, mühendislik, enerji, havacılık ve *tekâfül* gibi iş kollarına hizmet vermek için bir lisans verilmiş olan ilk ulusal sigorta şirkettir. Tawuniya, Suudi Arabistan sigorta sektörünün önde gelen kuruluşudur (Tawuniya, t.y.).

Tablo 17.

Suudi Arabistan'daki İslami Sigortacılık Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
The Company for Co-operative Insurance (NCCI)	Tam İslami Banka
BUPA Arabia for Cooperative Insurance	Tam İslami Banka
Allianz Saudi Fransi Cooperative Insurance	Tam İslami Banka
Malath Cooperative Insurance & Reinsurance	Tam İslami Banka
United Cooperative Assurance Company (UCA)	Tam İslami Banka
AXA Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Trade Union Cooperative Insurance & Reinsurance	Tam İslami Banka
Al Sagr Saudi Insurance Company	Tam İslami Banka
Saudi Arabian Cooperative Insurance Company Ltd (Saico)	Tam İslami Banka
Saudi United Co-operative Insurance (Wala'a)	Tam İslami Banka
Alahli Takaful Company	Tam İslami Banka
Arabia Insurance Cooperative Company	Tam İslami Banka
SABB Takaful	Tam İslami Banka
Arabian Shield Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Buruj Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Saudi Indian Company for Cooperative Insurance	Tam İslami Banka
Solidarity Saudi Takaful Company	Tam İslami Banka
Arabia ACE Insurance Company Ltd	Tam İslami Banka
Gulf General Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Amana Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Gulf Union Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Allied Cooperative Insurance Group	Tam İslami Banka
Salama Cooperative Insurance Company	Tam İslami Banka
Al-Ahliia Insurance Co	Tam İslami Banka
Sanad Cooperative Insurance and Reinsurance Company	Tam İslami Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Birleşik Arap Emirlikleri

BAE'nin en ayırt edici özelliği 1975 yılında kurulan tüm işlemlerini İslamî prensiplere göre gerçekleştiren ilk bankanın kurucu ülkesi olmasıdır. BAE'de, İslamî finans düzenleme çerçevesi, sivil işlemlerle ilgili 1995 tarihli 6 Sayılı *Federal Kanun*, 2000 tarihli 4 Sayılı *Kanun*, 2007 tarihli 6 Sayılı *Kanun* ve 1985 tarihli 5 Sayılı *Kanun* ve Dubai Finansal Hizmetler Kurulu İslami Finans Kanunnamesi ile oluşturulmuştur. BAE'nin İslamî finans düzenleyici kurumları Birleşik Arap Emirlikleri Merkez Bankası, Dubai Finansal Hizmetler Kurulu, Emirlikler Menkul Kıymetler ve Emtia Kurumu ve BAE Sigortacılık Kurulu'ndan oluşmaktadır (Dubai Financial Services Authority, t.y.; Central Bank of the United Arab Emirates, t.y.; INCEIF, t.y.).

İKAM Ülke Raporu

Buna ek olarak BAE son yıllarda uluslararası finans ve ticarete belirgin bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Dubai İslamî Ekonomi Geliştirme Merkezi (DIEDC), pek çok sektörde Dubai'de İslam ekonomisinin gelişmesine yardımcı olacak hukuki ve kurumsal altyapıların geliştirilmesi amacıyla 2013 tarihli Dubai 13. Kanunu ile 2013 yılında kurulmuştur. Bu bağlamda DIEDC, yedi dayanak üzerine kurulmuştur ve faaliyet alanları; mali hizmetler, *helal* endüstrisi, turizm, dijital altyapı, sanat, bilgi ve standartları içermektedir. Bununla birlikte DIEDC, sadece İslamî finans sektörünün gelişimiyle değil finans dışı sektörle de ilgilidir (DIEDC, t.y.).

BAE'de, finansal kurum ve kuruluşlar arasındaki finansal ve ticari uzlaşmazlıkları İslamî ilkeler ışığında uzlaşma kavuşturma maksadıyla uluslararası, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan Uluslararası İslamî Uzlaşma ve Tahkim Merkezi de (IICRA) ülkedeki İslamî finans sektörünün başlıca altyapı kurumlarından biridir (IICRA, t.y.).

The Banker'a göre, Birleşik Arap Emirlikleri'nin İslamî ticari bankalar, İslamî banka dışı kuruluşlar ve İslamî sigorta şirketleri olmak üzere üç çeşit İslamî finans kuruluşu vardır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin on bir büyük İslam ticaret bankası vardır, bunların yedisi İslamî ilkelere tam uygun olarak çalışmakta iken, dördü de Tablo 18'de görülebileceği şekilde İslamî pencerelere sahiptir. 1975'te kurulan Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank), tüm uygulamalarına İslamî kuralları dâhil eden ilk bankadır. Şu anda, Dubai İslam Bankası, tüm İslamî finansal kuruluşlar arasında yedinci en büyük İslamî ticari bankadır (Dubai Islamic Bank, t.y.). Toplam aktiflerinin % 34,4'ü İslam hukuku ile uyumlu olan Mashreq Bank da İslamî pencerelere sahip bankalar arasında önemli bir role sahiptir.

Tablo 18.

BAE'deki İslamî Ticari Bankalar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Dubai Islamic Bank	Tam İslamî Banka
Abu Dhabi Islamic Bank	Tam İslamî Banka
Emirates Islamic Bank	Tam İslamî Banka (DOS)
Emirates NBD	İslamî Pencereler (15.85)
Al Hilal Bank (The Crescent Bank)	Tam İslamî Banka
Noor Bank	Tam İslamî Banka
Mashreq Bank	İslamî Pencereler (34.40)
Sharjah Islamic Bank	Tam İslamî Banka
Abu Dhabi Commercial Bank (ADCB Meethaq)	İslamî Pencereler (8.05)
Ajman Bank	Tam İslamî Banka
National Bank of Abu Dubai	İslamî Pencereler (2.84)

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

BAE, Tablo 19'da gösterildiği gibi, İslamî ilkelere uygun olarak faaliyet gösteren dört büyük banka dışı kuruluşa sahiptir. 1979 yılında Arabian General Investment Corporation olarak kurulan Shuaa Capital (Shuaa, t.y.), BAE'deki en eski İslamî banka dışı kuruluş olsa da Amlak Finance ise en büyük kuruluştur.

Tablo 19.
BAE'deki İslamî Banka Dışı Kuruluşlar

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Amlak Finance	Tam İslamî Banka
Mashreq Al-Islami Finance Company	Tam İslamî Banka (DOS)
Shuaa Capital	Tam İslamî Banka
Tejoori	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

BAE'deki İslamî sigorta şirketleri, Suudi Arabistan'ın ardından bölgede öncü role sahiptir. BAE'de, tüm İslamî sigorta şirketleri İslamî ilkelere tamamen uygun olarak çalışırlar. Bununla birlikte, İslamî sigorta şirketleri, toplam varlık sayısı bakımından Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki diğer İslamî finans kurumlarının gerisinde kalmışlardır.

Tablo 20.
BAE'deki İslamî Sigortacılık Şirketleri

Kuruluşlar	Toplam Varlıklarda İslam hukuku Uyumlu Varlıkların %'si
Islamic Arab Insurance Company-Salama	Tam İslamî Banka
Al Ain Ahlia Insurance Co	Tam İslamî Banka
Abu Dhabi National Takaful Co	Tam İslamî Banka
Dubai Islamic Insurance and Reinsurance Company (Aman)	Tam İslamî Banka
Takaful Emarat	Tam İslamî Banka
Takaful Re Ltd	Tam İslamî Banka
Methaq Takaful	Tam İslamî Banka

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

KİK Ülkelerinde İslamî Ekonominin Uygulamaları

Bahreyn

Bahreyn'de İslamî bankacılık varlıkları *tekâfül* (% 0,6), *sukuk* (% 4,9) ve diğer finansal araçların (% 0,6) önünde Bahreyn'in toplam İslamî finans varlıklarının %93,9'unu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, İslamî bankacılık varlıklarının ardından, *sukukun* Bahreyn'deki İslamî finans sektöründe en önemli role sahip olduğunu belirtmek gerekir (Islamic Financial Services Board Stability 2016, 2016). Bu anlamda, Kral, bankalar için yatırım fırsatları sağlamak ve merkez bankalarının para politikalarını kolaylaştırmak için uzun vadeli *icara sukuk* ve kısa vadeli *selem sukuku* tanıtmıştır. Bu nedenle, Bahreyn hükümeti; İslamî bankalar için üçüncü bir tarafa mal satma konusunda, *sukuk* dönüşünü belirleyerek ve bankacılık varlıklarına, İslamî fonları ve *tekâfüle* ek olarak *icara sukuk*, *selem*, *sukuk*, *murabaha sukuk*, *müşaraka sukuk* gibi *sukuk* çıkararak bir aracı olarak faaliyet göstermektedir (Basu ve ark., 2015).

Bu bağlamda Bahreyn'in uzun bir süredir *sukuk* çıkardığını söylemek gerekir. Ocak 2001'den Aralık 2015'e kadar Bahreyn tarafından, *sukuk* ihraçlarının Bahreyn'deki tüm tenorlarında, toplam değerini % 5,28'ine eşit olan 7,860 milyon dolar değerinde 99 uluslararası *sukuk* ihracı ve 12,552 milyon dolar değerinde toplam değerini %2,03'üne denk gelen 241 yurtiçi *sukuk* ihracı yapılmıştır ve bu tüm tenorlardaki toplam *sukuk* değerinin %2,66'sına denk gelmektedir (International Islamic Financial Market, 2016). Bahreyn'in egemen varlık fonu Mumtalakat Holding Company, 2012 yılında 98,2 milyon dolar değerinde *müşaraka sukuk* çıkarmıştır (Guerrero ve Fuentes, 2015). Bu ihracı, Mumtalakat Holding Company tarafından 2014 yılında çıkarılan yedi yıllık 600 milyon dolar değerinde % 4 kârlı egemen benzeri *sukuk* ihracı olarak daha büyük bir *murabaha sukuk* takip etmiştir (International Islamic Financial Market, 2016; Guerrero and Fuentes, 2015). Ayrıca, 2015 yılında Bahreyn Hükümeti beş yıl için, yurtiçi egemen *sukuk* ihracı olarak 660 milyon dolar değerinde *selem sukuk* çıkarmıştır. (International Islamic Financial Market, 2016). Mayıs 2015'te Bahreyn Merkez Bankası da, iki yıl boyunca 266 milyon dolar tutarında yurtiçi uzun vadeli egemen *icara sukuk* ve gene Temmuz 2013'te 5 yıl için 424 milyon dolar değerinde bir başka yurtiçi uzun vadeli egemen *icara sukuk* çıkarmıştır (International Islamic Financial Market, 2016). Bahreyn Merkez Bankası ayrıca, yurtiçi İslamî bankalardan aşırı likiditeyi çekebilmek ve bunu merkez bankasına aktarmak için, Bahreyn Merkez Bankasına koymak istedikleri fazla likiditeleri olan perakende bankalar için bir yatırım fırsatı olan İslam hukuku uyumlu yeni bir *vekâlet* likidite yönetim aracı tanıtmıştır. Bu araç bir *vekâlet* anlaşması imzalanması yoluyla işlemektedir. Antlaşmada Bahreyn Merkez Bankası, *müvekkil* (banka) için nakit yatırılması için *vekil* (aracı) olarak atanır. Bu sayede *vekil* bu fonları yatırım portfolyosuna yatırabilmekte ve *sukuk* ihraç edebilmektedir (Basu ve ark., 2015).

Kuveyt

Kuveyt'te de durum Umman hariç diğer KİK ülkelerinkine benzerdir. Bununla birlikte, Kuveyt, yatırım firmaları ve fonlar, finansman şirketleri, gayrimenkul şirketleri ve diğerleri gibi Kuveyt'teki İslamî finans endüstrisinin toplam varlıklarının %7.8'ini oluşturan diğer İslamî finansal kuruluşlar konusunda öncülük etmektedir (Islamic Financial Services Board, 2016). Bu bağlamda, 1953 yılında kurulan ve ilk Egemen (Devlet) Varlık Fonu olan Kuveyt Yatırım Kurulu, Kuveyt'teki İslamî yatırım fonları arasında öncü bir konuma sahip olduğundan önemli bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak, İslamî bankalar Kuveyt'teki İslamî finans sektörünün toplam varlıklarının %89.9'una sahiptir (Islamic Financial Services Board, 2016). Bununla birlikte raporda, KİK ülkelerinde çeşitli tipleri ihraç edilmekte olduğundan, *sukuk* ihraçlarının önemli hale geldiğini vurgulamak gerekir. Bu bağlamda, Kuveyt, dünyada Ocak 2001 ve Aralık 2015 arasında, 2,214 milyon dolar değerinde ve toplam *sukuk* ihraçlarının % 1,43'üne eşit olan 13 uluslararası *sukuk* ihracı ve bir adet 332 milyon dolar değerinde ve toplam *sukuk* ihraçlarının %0,05'ine eşit yurtiçi *sukuk* ihraçları gerçekleştirmiştir. Bu miktarla, Kuveyt, tüm tenorlarda toplam *sukuk* ihraçlarının % 0.32'lik payına sahiptir (International Islamic Financial Market, 2016).

Kuveyt, 10 Kasım 2015'te yürürlüğe giren (toplucu Yeni Kurallar) 27/2015 Sayılı Kanun'la (CMA Yönetici Yönetmeliği) *sukuk* işlemlerini regüle etmiştir. CMA Yasası, Şirketler Yasası'nın 178-207 arasındaki maddelerini iptal ederek, 10/2012 Kuveyt Şirketler Yasasını değiştirmiştir. (Abdullah, 2015, s.88). Bu, Kuveyt'in *sukuk* yasalarını düzenleyerek *sukuk* ihracına odaklanmaya karar verdiğini göstermektedir.

Tüzel *sukukun* Kuveyt'te önemli bir rolü olduğunu söylemek gerekir. Mesela, Gulf Investment Corporation (Körfez Yatırım Şirketi) Ağustos 2011'de beş yıl için 254 milyon dolar değerinde uzun vadeli uluslararası *vekâlet sukuk* ve Mayıs 2011'de beş yıl için 197 milyon dolar değerinde uzun vadeli uluslararası *vekâlet sukuk* ihraç etmiştir. Bunlara ilave olarak, First Investment Company (First Yatırım Şirketi) Şubat 2016'da 5 yıl için 332 milyon dolar değerinde uzun vadeli yurtiçi *vekâlet sukuk* ihraç etmiştir 2016 (International Islamic Financial Market, 2016). Bununla birlikte Kuveyt'in 2015'teki bütçesindeki açık nedeniyle *sukuk* ihraç etmediğini de belirtmek gerekmektedir (Islamic Financial Services Board, 2016).

Umman

Umman, Sultan Kâbus'un İslamî bankaların kurulmasına izin vermesi ve konvansiyonel bankaların İslamî pencerelere sahip olmalarını sağlamasıyla İslamî finans sektörüne giren son KİK ülkesi olmuştur. Umman'ın *tekâfül* şirketleri olmasının yanında, önemli iki İslamî bankaya sahiptir. Bu nedenle, Umman'daki İslamî finans sektöründe bankacılık varlıklarının belirgin bir rolü vardır. İslamî bankacılık varlıklarına ek olarak, *sukuk* ihraçları da Umman'daki İslamî finans sektöründe önemli bir yere sahiptir. Umman hükümeti, Umman İslamî finansal hizmetler sektörü ivmesinin, 2014'te ilan edilen egemen *sukuk* ihracı yoluyla destekleneceği sonucuna varmıştır (McAughtry, 2016). Bu ilan sonrası, Umman devleti 2015'te 5 yıl için 647 milyon dolar değerinde uzun vadeli, yurtiçi *icara sukuk* ihraç etmiştir. Bunun yanında, 2013'te, modern anlamda ilk *sukuk* ihracı Tilal Development Company (Tilal Geliştirme Şirketi) adına 130 milyon dolar değerinde tüzel *icara sukuk* olarak gerçekleştirilmiştir. (Oman okays MB Holding's \$150 mln *sukuk* programme, 2016). Umman dünyadaki toplam *sukuk* değerinin % 0.13'üne sahiptir. *Sukuk* yanında, Umman'ın 59,54 milyon dolarlık halka arz değeri olan *Takaful* Oman Insurance gibi *tekâfül* operasyonları da vardır (McAughtry, 2016).

Katar

Katar İslamî bankacılık varlıkları, *sukuk*, *tekâfül* ve İslamî fonlar gibi İslamî finans endüstrisinin tüm araçlarını uygulamaktadır. Buna ek olarak Katar, 2015 yılında ülkenin toplam İslamî finansal varlıklarının, *tekâfül* (% 0,4), *sukuk* (% 15,7), İslamî fonlar (% 0,3) ve diğerleri (% 0,9) olmak üzere %82,8'i değerinde İslamî bankacılık varlıklarına sahiptir (Islamic Financial Services Board, 2016). Bununla birlikte, diğer KİK ülkelerinde görüldüğü gibi, İslamî bankacılık varlıkları birinci sırada yer almakta ve bunları *sukuk* ihraçları, İslamî fonlar (diğerleri dâhil) ve *tekâfül* izlemektedir. Bu nedenle, Maliye Bakanlığı, 2010 yılında likidite yönetimini sürdürmek için *icara sukuk* ile bir başka ihraç gerçekleştirmiştir. Bunun ardından, Katar Merkez Bankası, İslamî bankalara kısa vadeli hazine bonusu çıkarmıştır (Basu ve ark., 2015). Ayrıca, Katar, egemen ve egemen benzeri ve tüzel *sukuk* ihraççıları olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, Katar, Ocak 2001'den Aralık 2015'e kadar tüm tenorlarda toplam *sukuk* ihracı miktarının % 3.04'ünü oluşturmuştur.

Bu bakımdan Katar, 9,685 milyon dolar değerinde on bir uluslararası *sukuk* ihracatına sahiptir ve bu, Ocak 2001 ile Aralık 2015 yılları arasındaki toplam uluslararası *sukuk* ihracatı miktarının %6,51'ine eşittir. Seçilen uluslararası *sukuk* ihraçlarına göre, Katar İslam Bankası, 2015 yılında beş yıl için 750 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel *mudaraba sukuk*; 2010 yılında beş yıl için 750 milyon dolar

değerinde uluslararası tüzel *karma sukuk* ve 2012'de 5 yıl için 750 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. 2011'de Alman Group'da 5 yıl için 215 milyon dolar değerinde tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Katar Real Estate Investment Company, 2006'da, 10 yıl için 270 milyon dolar değerinde uluslararası *müşaraka sukuk* çıkarmıştır. Qatar International Islamic Bank (Katar Uluslararası İslam Bankası) da 2012 yılında beş yıl için 700 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel *karma sukuk* çıkarmıştır (International Islamic Financial Market, 2016).

Yurtiçi *sukuk* ihracı hakkında verilen rakamlar, Katar'ın Ocak 2001 ile Aralık 2015 yılları arasında toplam yurtiçi *sukuk* ihracının % 2.21'ine eşit olan 13.665 milyon dolar tutarında on adet yurtiçi *sukuk* ihracı olduğunu göstermektedir. Bu rakamlar, Katar İslam Bankası'nın 2015 yılında 550 milyon dolar değerinde yurtiçi tüzel *mudaraba sukuk* çıkardığını göstermektedir. Katar İslam Bankası'na ek olarak, Katar Merkez Bankası'da, Haziran ve Eylül 2013'te üç yıl için 137 milyon dolar tutarında iki adet yurtiçi egemen *mudaraba sukuk* çıkarmıştır. Katar Merkez Bankası 2014'te de üç yıllık 1.921 milyon dolar tutarında egemen *mudaraba sukuk* çıkarmıştır. (International Islamic Financial Market, 2016).

Suudi Arabistan

2015 yılında Suudi Arabistan'daki toplam İslamî finansal varlıkların % 78,8'i İslamî bankacılık, %3'ü *tekâfül*, %11,4'ü *sukuk*, %4,3'ü İslamî fon ve %11,06'sı diğer varlıklardan oluşmakta idi (Islamic Financial Services Board, 2016). Suudi Arabistan, 25'ten fazla *tekâfül* şirketi ve 8,1 milyar dolar brüt katkısıyla dünya genelinde İslamî finans alanında liderdir (Islamic Financial Services Board, 2016). Bu miktarla, Suudi Arabistan 2014 senesinde dünya genelinde pazarın yaklaşık olarak % 48'ini ve KİK bölgesinde de yaklaşık % 77'sini kontrol ederek küresel İslamî sigortacılık piyasasının ana iştirakçisi konumunda idi (EY, 2014).

Suudi Arabistan, egemen benzeri ve tüzel *sukuk* ihracı sayesinde belirgin bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda, Ocak 2001 ile Aralık 2015 arasında tüm tenorlarda toplam *sukuk* ihracının % 7,75'ini Suudi Arabistan oluşturmuştur. (International Islamic Financial Market, 2016).

Bunlar uluslararası veya yurtiçi *sukuk* olarak kategorize edildiğinde Suudi Arabistan'ın 23.218 milyon dolar değerinde veya 2001 ve 2015 arasında çıkarılan uluslararası toplam *sukuk*'un %15.60'ı kadar 39 uluslararası *sukuk* ihracı olmuştur. Suudi Arabistan'ın seçilmiş uluslararası *sukuk* ihraçları, Arab Petroleum Investments Corporation'ın (Arap Petrol Yatırımları Şirketi) 2015'te beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası egemen benzeri *vekâlet sukuk* çıkardığını göstermektedir. IDB, 2015'te beş yıl için 1,000 milyon dolar, 2014'te beş yıl için 1,000 milyon dolar, Haziran 2012'de beş yıl için 800 milyon dolar, Ekim 2012'de beş yıl için 500 milyon dolar, 2011'de beş yıl için 750 milyon dolar, 2011'de beş yıl için 150 milyon dolar ve 2010'da beş yıl için 500 milyon dolar değerlerinde ayrı ayrı uluslararası egemen benzeri *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Dar Alkan, 2010'da beş yıl için 450 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Saudi Electricity Company (Suudi Elektrik Şirketi) Mart 2012'de beş yıl için 500 milyon dolar tutarında uluslararası egemen benzeri *icara sukuk* çıkarmıştır. Banque Saudi Fransi de Mayıs 2012'de beş yıl için 750 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. (International Islamic Financial Market, 2016).

Yurtiçi *sukuk* ihracı ile ilgili olarak, Suudi Arabistan'ın, Ocak 2001 ile Aralık 2015 arasında toplam yurtiçi *sukuk* ihraçlarının %5.86'ına eşdeğer olan, 36.246 milyon dolar tutarında 49 yurtiçi *sukuk* ih-

racı bulunmaktadır. Seçilmiş bulunan yurtiçi *sukuk* ihraçlarından, Arab National Bank, 2015'te 10 yıl için 553 milyon dolarlık yurtiçi tüzel *karma sukuk* çıkarmıştır. Almarai Company 2015'te yedi yıl için 427 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *karma sukuk* çıkarmıştır. National Commercial Bank 2015'te daimi olarak 1,007 tutarında iki yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. Riyadh Bank 2015'te daimi olarak 1,070 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. Saudi British Bank, 2015'te daimi olarak 411 milyon dolar değerinde yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. IDB, 2015 yılında beş yıl için 514 milyon dolar değerinde egemen benzeri *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Saudi bin Ladin Grubu 2013 yılında 2.5 yıl için 347 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. AJIL Financial Services Company (AJIL Finansal Hizmetler Şirketi) 2012 yılında üç yıl için 133 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *karma sukuk* çıkarmıştır. Olayan, Haziran 2012'de beş yıl için 173 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *karma sukuk* ihraç çıkarmıştır. Saudi British Bank, Mart 2012'de beş yıl için 400 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. Saudi International Petrochemical, 2011 yılında beş yıl için 480 milyon dolar değerinde yurtiçi tüzel *mudaraba sukuk* yayınlamıştır. IDB, 2010 yılında beş yıllık 150 milyon dolar değerinde yurtiçi tüzel *murabaha sukuk* çıkarmıştır. Saudi Electricity Company, Mayıs 2010'da yedi yıl için 1.867 milyon dolar tutarında yurtiçi tüzel *karma sukuk* çıkarmıştır. Son olarak Saudi Electricity Company, 2007'de sekiz yıl için 1.333 milyon dolar tutarında *karma sukuk* çıkarmıştır. (International Islamic Financial Market, 2016).

Birleşik Arap Emirlikleri

2015 yılında İslamî bankacılık varlıkları, BAE'nin toplam İslamî finansal varlıklarının, *tekâfül* (% 1.1), *sukuk* (% 16.7), İslamî fonlar (% 0.2) ve diğer varlıkların (% 3.2) önünde %78.8'ini temsil etmiştir (Islamic Financial Services Board, 2016). BAE, *sukuk* ihracı konusunda KİK ülkelerinin en önde gelenidir. BAE'nin *sukuk* ihraçları, uluslararası tüzel *sukuk* ihracına dayanmaktadır. Ayrıca, BAE *tekâfül* konusunda da önemli bir pazardır ve 2014 yılında KİK ülkelerindeki toplam *tekâfül'ün* %15'ini oluşturmuştur. Bununla birlikte, ülkenin en önemli rolü bankacılık varlıkları ve *sukuk* ihracı üzerinedir (EY, 2014).

Çoğunlukla uluslararası *sukuk* ihraçlarına yoğunlaşan BAE, egemen, egemen benzeri ve ana olarak tüzel *sukuk* ihraççıları ile önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, BAE, Ocak 2001'den Aralık 2015'e kadar tüm tenorlarda toplam *sukuk* ihracının %8.09'unu oluşturmuştur. (International Islamic Financial Market, 2016).

Toplam *sukuk* ihracı uluslararası veya yurtiçi *sukuk* olarak sınıflandırıldığında BAE'nin 53.819 milyon dolar değerinde ve 2001 ile 2015 arasında çıkarılan uluslararası toplam *sukukun* % 36.16'sına tekâbüle eden 81 uluslararası *sukuk* ihracı olmuştur. BAE'nin seçilmiş olan uluslararası *sukuk* ihraçlarına göre Res'ul Hayme Hükümeti, 2015'te on yıl için 1 milyar dolar değerinde uluslararası egemen icara *sukuk* çıkarmıştır. Majid Al Futtaim, 2015 yılında on yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Dubai İslam Bankası, 2015 yılında beş yıl için 750 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Noor Bank, 2015 yılında beş yıl için 500 milyon dolar değerinde *vekâlet sukuk* çıkarmıştır. Emirates Airlines, 2015 yılında on yıl için 913 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel icara *sukuk* çıkarmıştır. Şerçe İslamî Bankası, 2015 yılında beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel icara *sukuk* çıkarmıştır. Dubai İslam Bankası, 2015 yılında daimi olarak 1 milyar dolar değerinde uluslararası tüzel *mudaraba sukuk* çıkarmıştır. Şerçe Hükümeti,

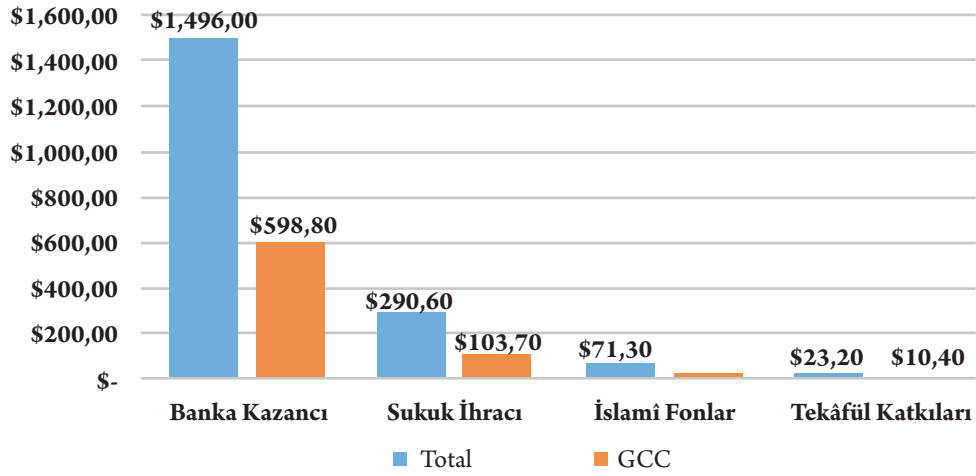
2014 yılında on yıl için 750 milyon dolar değerinde uluslararası, egemen icara sukuk çıkarmıştır. Fly Dubai, 2014'te beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel vekâlet sukuk çıkarmıştır. DIFC Investment (DIFC Yatırım), 2014 yılında on yıl için 700 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel vekâlet sukuk çıkarmıştır. Emaar Malls, 2014 yılında on yıl için 750 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel vekâlet sukuk çıkarmıştır. Al Hilal Bank, 2014 yılında daimi olarak 1 milyar dolar değerinde mudaraba sukuk çıkarmıştır. Dubai İslam Bankası, Mayıs 2012'de beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel icara sukuk çıkarmıştır. Dubai Hükümeti Nisan 2012'de beş yıl için 600 milyon dolar değerinde uluslararası egemen icara sukuk çıkarmıştır. Majid Al Futtaim Properties Şubat 2012'de beş yıl için 400 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel vekâlet sukuk çıkarmıştır. First Gulf Bank, Ocak 2012'de beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel karma sukuk çıkarmıştır. Tamweel Funding, Ocak 2012'de beş yıl için 300 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel karma sukuk çıkarmıştır. Emirates Islamic Bank (Emirates İslam Bankası), Ocak 2012'de beş yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel müşaraka sukuk çıkarmıştır. Abu Dhabi Commercial Bank, 2011 yılında beş yıl için 500 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel karma sukuk çıkarmıştır. First Gulf Bank, 2011 yılında beş yıl için 650 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel karma sukuk çıkarmıştır. HSBC Bank Orta Doğu, 2011 yılında beş yıllık 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel karma sukuk çıkarmıştır. Şerçe İslam Bankası, 2011 yılında beş yıl için 400 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel vekâlet sukuk çıkarmıştır. Emaar Properties, 2011 yılında 5.5 yıl için 500 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel icara sukuk çıkarmıştır. Abu Dhabi Islamic Bank, 2010 yılında beş yıl için 750 milyon dolar tutarında uluslararası tüzel müşaraka sukuk çıkarmıştır. National Bank of Abu Dhabi, 2010 yılında beş yıl için 155 milyon dolar değerinde uluslararası tüzel murabaha sukuk çıkarmıştır. Son olarak, Şerçe Elektrik ve Su Kurumu, 2017 yılında dokuz yıl için 350 milyon dolar değerinde uluslararası egemen benzeri icara sukuk çıkarmıştır (International Islamic Financial Market, 2016).

Yurtiçi *sukuk* ihraçları bağlamında, BAE, Ocak 2001 ve Aralık 2015 arasındaki toplam yurtiçi *sukuk* ihraçlarının % 1.33'üne karşılık gelen 8.251 milyon dolar değerinde 14 yurtiçi *sukuk* ihracı gerçekleştirmiştir. Yurtiçi *sukuk* ihraçlarından, sadece, 2007'de beş yıl için 1,034 milyon dolar değerinde yurtiçi tüzel *icara sukuk* çıkarmış olan Nakheel Grubu seçilmiştir (International Islamic Financial Market, 2016).

KİK Ülkelerinde İslamî Finansın Güncel Konumu

Küresel alanda KİK ülkeleri, siyasette artan güçleri sayesinde bazı üstünlüklerden faydalanmakta ve petrol ve gaz sektörlerinden elde ettikleri yüksek gelirlerle, finansal alanda avantaj sağlamaktadırlar. Bu etki uluslararası finansal piyasalardaki hidrokarbon gelirlerinin kullanımında ayırt edilebilir olmuştur (Gani ve Al-Abri, 2013). Bu nedenle, KİK ülkeleri, özellikle 2008 küresel finansal krizinden bu yana İslamî bankacılık ve finans sektörünün genişlemesi neticesinde finans sektöründe bazı ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Grafik 1, 2015'te, KİK ülkelerindeki İslamî bankacılık varlıklarının, 1.5 trilyon dolarlık hacmiyle tüm İslamî bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak % 40'ını oluşturduğunu göstermektedir. 2015 *sukuk* çıkarımı üzerindeki verilerine göre, KİK ülkeleri küresel *sukuk* ihracının yaklaşık olarak %35'ine tekâbül eden 104 milyar dolarlık ihraç gerçekleştirmişlerdir. KİK ülkelerinin İslamî fonları yaklaşık 31 milyar idi ve bu da 2015'te dünyadaki toplam İslamî fonların % 43,7'sine karşılık gelmekteydi. . Son olarak, tekâfül katkıları neredeyse 10,5 milyar dolar seviyesindeydi ve bunlar çoğunlukla 2015 yılı toplam tekâfül katkılarının % 44,8'ini oluşturan Suudi Arabistan kaynaklıydı.

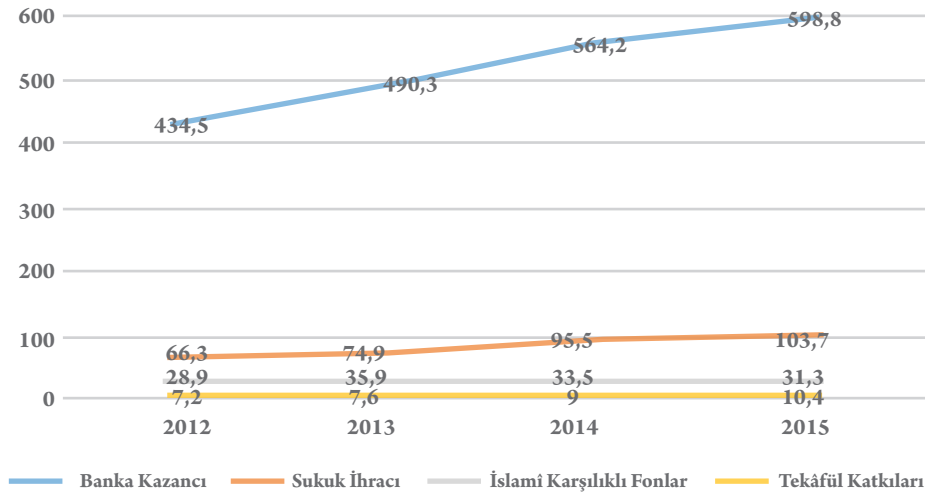
Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Grafik 1. KİK ülkelerinde İslamî Finans Segmentleri, 2015 (US\$ ml)

Kaynak: İslamî Finansal Hizmetler Kurulu (2015).

KİK ülkelerinde İslamî bankacılık ve finans sektörlerinin genişlemesi, İslam ekonomisinin sosyal sorumluluk, ahlak, sosyal refah, adalet ve topluluk duygusu gibi belirli özelliklere dayanması nedeniyle, 2008 yılındaki küresel finansal krizle ilişkilendirilmiştir; Bu nedenle, İslam ekonomisinin özelliklerinin İslamî finansal araçların gelişmesine yol açtığını belirtmek mümkündür (Wilson, 2009). Grafik 2’de görülebileceği gibi, İslamî bankacılık, *sukuk* ve *tekâfül* gibi İslamî finansal varlıklar 2012-2015 yılları arasında KİK ülkelerinde büyümüştür. En büyük artış, *sukuk* ihracı ve *tekâfül* katkıları ile karşılaştırıldığında İslamî bankacılık varlıklarında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, İslamî fonların 2013’ten bu yana az miktarda gerileme gösterdiğini belirtmek de gerekir. Bu düşüşün nedeni, KİK ülkelerinin değişen yatırım politikaları ile ilişkilendirilebilir ve bu da bu ulusların bireysel ekonomik vizyonlarıyla bağlantılıdır.

Grafik 2. KİK Ülkelerindeki Finans Varlıklarının Dağılımı, 2012-2015 (US\$ ml)

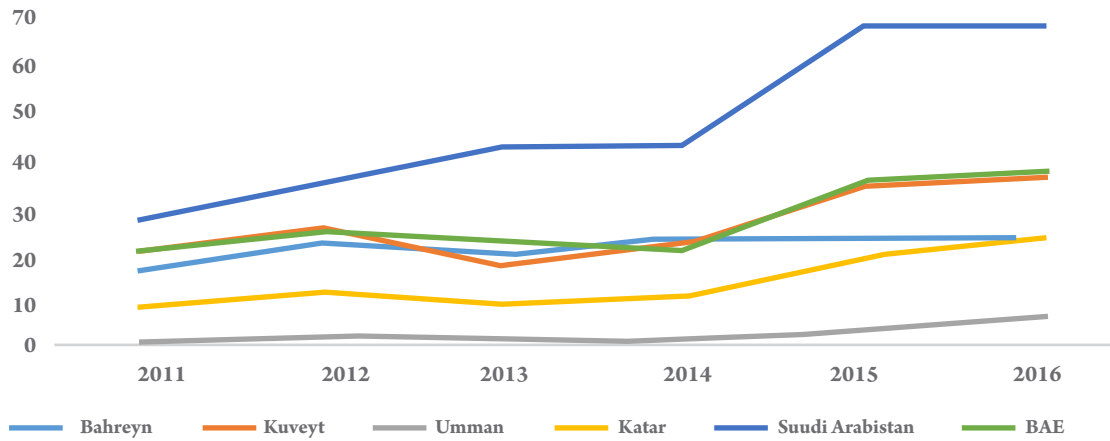
Kaynak: İslamî Finansal Hizmetler Kurulu Raporları 2016’dan Kendi Ayrıntılandırması.

İslamî Finans Ülke İndeksi, her ülkenin İslamî bankalar, İslamî kurumlar, İslam hukuku denetim rejimi, İslamî finansal varlıklar, *Müslüman* nüfus, *sukuk* ihracı, İslam ekonomisi ve finans eğitimi, İslamî regülasyon ve yasama konularındaki performansının değerlendirilmesiyle Küresel İslamî Finans Ra-

İKAM Ülke Raporu

poru tarafından oluşturulmuştur. Bu endeksin amacı, her bir devlet için İslamî bankacılık ve finansın bir değerlendirmesini sunmaktır. Bu veriler, KİK ülkelerinin 2016'da ortalamasının üstünde bir endekse ulaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, Bahreyn, 2011 yılından bu yana 16 ve 23,93 endeks seviyeleri arasında dalgalanma göstermiş ancak 2016'da 21.90 endeks seviyesine sahip olmuştur. Kuveyt de 2011'den bu yana 19 ve 35,51 endeks seviyeleri arasında dalgalanma göstermiştir. 2014 yılında endeks seviyesi 21.38 iken, 2016 yılında Kuveyt endeksi 35.51 seviyesine ulaşmayı başarmıştır.

Umman, KİK ülkeleri arasında İslam ilkelerini finansal sistemine uygulayan son ülke olmuştur. Bu nedenle, Umman'ın İslamî finans ülke endeksi, diğer KİK ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Bununla birlikte, 2014'ten beri seviyesi sürekli olarak artarak 2016'da 5.91 endeks seviyesine ulaşmıştır. Katar da, 2011'de 8 endeks seviyesi ile oldukça düşük seviyede iken 2016'da 22.02 seviyesine ulaşmıştır. Bu nedenle, Katar da, 2014 yılından bu yana İslamî bir finans ülkesi olarak endeks seviyesinde istikrarlı bir artış yaşamıştır. Ülke endeksine göre Suudi Arabistan; Malezya ve İran'dan sonra üçüncü en başarılı ülkedir. 2011 yılında Suudi Arabistan endeksi 26 seviyesinde olmasına rağmen, 2016 yılında 66.98 seviyesine ulaşmayı başarmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan'dan sonra KİK bölgesinde ikinci en yüksek performanslı ülkedir ve 2011 yılında İslamî finans ülkesi endeksi 19 seviyesinde iken 2016'da bu değer 36.68'e ulaşmıştır (Edbiz Consulting, 2017).

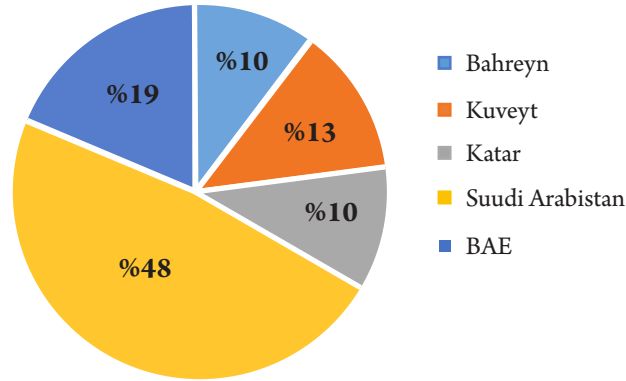
Grafik 3. İslamî Finans Ülke İndeksi

Kaynak: Edbiz Danışmanlık (2017).

Her bir KİK ülkesinin katkısına dikkat çekmek adına İslamî finansal varlıkların miktarını belirtmek de önemlidir. Bu bağlamda, 2015 yılında Körfez ülkelerinde İslamî finans alanında en büyük kümeleme varlığı İslamî bankacılık alanında idi ve bu, tüm dünyada gözlemlenebilenle değerlerle benzerlik taşımaktaydı.

Ayrıntılandırıldığı zaman, 2015 yılında toplam KİK İslamî bankacılık varlıklarının yaklaşık %48'iyle Suudi Arabistan'ın çok büyük bir paya sahip olduğunu görmek mümkündür. Grafik 4'te görülebileceği üzere diğer KİK ülkelerinden BAE, 2015 yılındaki toplam KİK İslamî bankacılık varlıklarının yaklaşık %19'una sahipken Kuveyt %13, Bahreyn ve Katar da ayrı ayrı olarak %10 oranlarına sahiptilerdi.

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Grafik 4. 2015'te KİK Ülkelerinde İslamî Bankacılık Varlıklarının Dağılımı

Kaynak: İslamî Finansal Hizmetler Kurulu 2016'dan Kendi Ayrıntılandırması.

Bu bağlamda, en büyük on İslamî bankayı sıralamamız da önemlidir böylelikle KİK ülkelerindeki İslamî bankaların genel görünümüne de bakabiliriz. KİK ülkeleri dünya genelinde İslamî bankacılık varlıklarında önemli bir rol oynamış ve beş bankası küresel İslamî finansal arenada ilk onda, on bankası da ilk yirmide yer almıştır. Bu bankalardan, sadece National Commercial Bank ve Saudi British Bank tamamen İslam hukuku uyumlu varlıklara sahip değildir ve bu bankaların İslamî banka varlıkları toplam varlıklarının sırasıyla % 45,73 ve % 52,75'ini oluşturmaktadır². Küresel sıralamalar, en üstteki üç İslamî bankanın Al Rajhi Bank ve National Commercial Bank, Suudi Arabistan'dan, Kuwait Finance House, Kuveyt'ten olmak üzere Körfez bölgesinden olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Tablo 22'de gösterildiği üzere, en üstteki on bankadan dördü Suudi Arabistan, biri Kuveyt, ikisi BAE, ikisi Katar ve biri Bahreyn bankasıdır³.

Tablo 22.

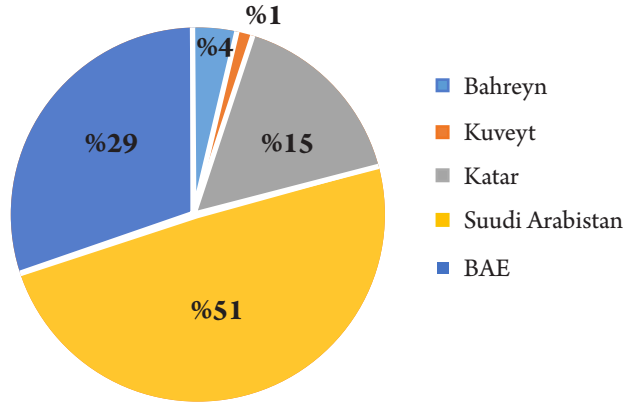
2015'te KİK Ülkelerindeki İlk 10 İslamî Banka (US\$ mn)

Küresel Sıralama	Bölgesel Sıralama	Kuruluş	Ülke	Toplam Varlık
1	1	Al Rajhi Bank	Suudi Arabistan	84,165.00
2	2	Kuwait Finance House	Kuweyt	55,088.00
3	3	National Commercial Bank	Suudi Arabistan	54,797.33
7	4	Dubai Islamic Bank	BAE	40,810.00
10	5	Qatar Islamic Bank	Katar	34,898.00
12	6	Abu Dhabi Islamic Bank	BAE	32,229.00
13	7	Saudi British Bank	Suudi Arabistan	26,410.40
14	8	Al Baraka Banking Group	Bahreyn	24,618.00
15	9	Alinma Bank	Suudi Arabistan	23,659.00
16	10	Masraf Al Rayan	Katar	22,809.00

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Sukuk ihracı bağlamında ise, Suudi Arabistan, KİK *sukuk* ihracı toplamının % 51'iyle lider ülkedir. BAE, KİK bölgesinde *sukuk* ihracında %29'luk payla ikinci ülke konumundadır. Buna ek olarak Katar, 2015 yılında KİK ülkelerinin toplam *sukuk* ihraçlarının %15'inden sorumluyken, Bahreyn'in ve Kuveyt'in sırasıyla %4 ve %1'lik payları vardır. Bu sonuçlar Grafik 5'te gösterilmiştir.⁴

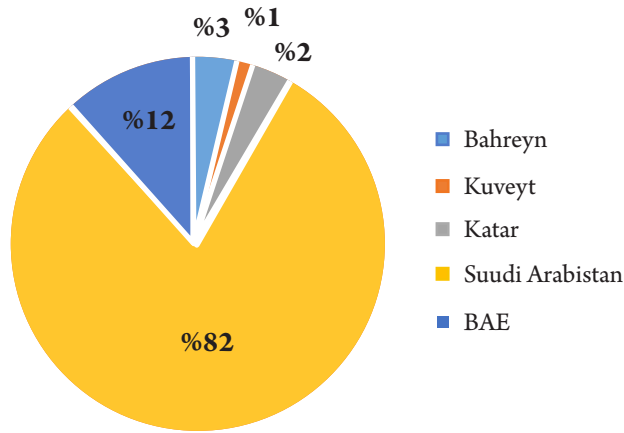
İKAM Ülke Raporu

Grafik 5. 2015'te KİK Ülkelerinde Sukuk İhracı Dağılımı

Kaynak: İslamî Finansal Hizmetler Kurulu 2016'dan Kendi Ayrıntılandırması.

KİK ülkelerinin *tekâfül* katkılarına ilişkin veriler, KİK ülkelerindeki katkıların % 82'sine sahip olan Suudi Arabistan'ın sadece KİK bölgesinde değil tüm dünyada lider ülke olduğunu göstermektedir. *Tekâfül* katkılarının %12'lik KİK *tekâfül* katkı payına sahip BAE, KİK ülkelerindeki en büyük ikinci piyasa konumundadır. Grafik 6'da da görüleceği gibi BAE'nin arkasından 2015'teki toplam KİK *tekâfül* katkılarının %3'ü ile Bahreyn, %2'si ile Katar ve %1'i ile Kuveyt gelmektedir.⁵

Grafik 6. 2015'te KİK Ülkelerinde Tekâfülün Dağılımı

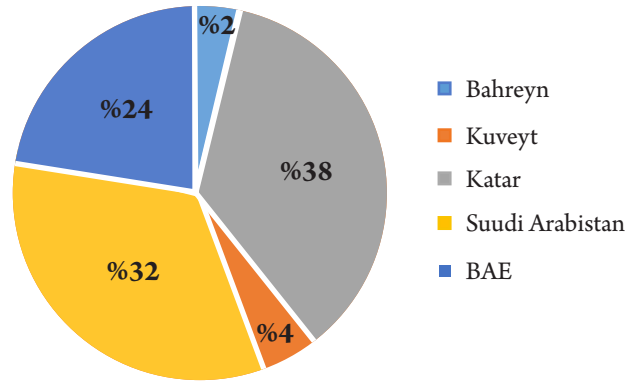
Kaynak: İslamî Finansal Hizmetler Kurulu 2016'dan Kendi Ayrıntılandırması.

Bölgede önde gelen firmalara bakıldığı zaman, sadece Suud ve Emirlik şirketlerinin KİK ülkelerindeki en üst beş *tekâfül* şirketi arasında bulunduğu görülmektedir. Suudi şirketi olan Company for Cooperative Insurance (Kooperatif Sigortacılık Şirketi), dünyadaki en büyük *tekâfül* şirketi olmasının yanında İslamî ilkelere göre çalışan tüm İslamî finans kuruluşları arasında da en büyük 85. kuruluştur. BUPA Arabia for Cooperative Insurance (BUPA Arap Kooperatif Sigortacılık) da dünyadaki en büyük üçüncü *tekâfül* şirketi olmasının yanında dünyadaki tüm finans kurumları içinde 113. sırada yer almaktadır. Emirlik şirketleri, Islamic Arab Insurance Company (İslami Arap Sigortacılık Şirketi) ve Al Ain Ahlia Insurance Company (Al Ain Ahlia Sigortacılık Şirketi), dünya geneli için sırasıyla, dördüncü ve beşinci pozisyonları işgal etmektedir. Son olarak, Allianz Saudi Fransi Cooperative Insurance (Allianz Saudi Fransi Kooperatif Sigortacılık), Tablo 23'te görüldüğü gibi dünyanın sekizinci en büyük *tekâfül* şirkettir.⁵

Tablo 23.				
2015'te KİK Ülkelerindeki İlk 5 İslami Sigortacılık Şirketi (US\$ mn)				
Küresel Sıralama	Bölgesel Sıralama	Kuruluş	Ülke	Toplam Varlık
85	1	The Company for Cooperative Insurance	Suudi Arabistan	3,085.10
113	2	BUPA Arabia for Cooperative Insurance	Suudi Arabistan	1,640.88
122	3	Islamic Arab Insurance Company	BAE	1,155.61
132	4	Al Ain Ahlia Insurance Co.	BAE	833,28
152	5	Allianz Saudi Fransi Cooperative Insurance	Suudi Arabistan	508,89

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

Bu raporda, yatırım şirketleri ve fonları, finans şirketleri ve gayrimenkullerin yanında öz sermaye ve para piyasaları dâhil İslamî fonlar diğerleri OIFI (DİFK) olarak gösterilmiştir. Kuveyt, büyük İslamî yatırım şirketleri ve İslamî fonları ile bu kategoride lider ülkedir. 2015 yılı, KİK ülkeleri “diğer kuruluşlar” kategorisindeki toplam varlıkların %38’ine Kuveyt sahiptir. Toplam varlıklarda %32’lik oranla Suudi Arabistan bu kategoride ikinci sıradadır. Grafik 7’de görülebileceği gibi 2015’te KİK ülkelerinin diğer kuruluşlardaki toplam varlıklarında BAE %24, Katar %4, Bahreyn %2 orana sahiptir.⁶

Grafik 7. 2015’te KİK Ülkelerinde Diğer Kuruluşların Varlıklarının Dağılımı

Kaynak: IFSB Raporu 2015’ten Kendi Ayrıntılandırması.

Son olarak, Tablo 24’te görülebileceği gibi, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Suudi Arabistan şirketleri, KİK ülkelerindeki banka dışı kuruluşlarda ilk beştedir. Ayrıca, Emirati Amlak Finance, dünyanın ikinci büyük banka dışı kuruluşu ve tüm İslamî finansal kurumlar arasında en büyük 95’inci kuruluştur. Kuveyt’in, KİK ülkelerindeki ilk beş banka dışı kuruluşta üç şirketi bulunmaktadır. Bu Kuveyt şirketlerinden sadece Alafco Aviation Lease and Finance Company (Alafco Havacılık Kiralama ve Finans Şirketi), 2015 yılında ilk 100 İslamî finansal kurum arasında yer almıştır. Suudi şirketi Amlak International for Real Estate Development and Finance (Uluslararası Emlak Gayrimenkul Geliştirme ve Finans), KİK ülkelerindeki beşinci büyük banka dışı kuruluş olmuştur.

Tablo 24.
2015'te KİK Ülkelerindeki Önde Gelen Banka Dışı İslami Kuruluşlar (US\$ mn)

Küresel Sıralama	Bölgesel Sıralama	Kuruluşlar	Ülke	Toplam Varlık
95	1	Amlak Finance	BAE	2,369.60
97	2	Alafco Aviation Lease and Finance Company	Kuveyt	2,321.28
120	3	Aayan Leasing and Investment Company	Kuveyt	1,222.45
127	4	Al Imtiaz Investment Company	Kuveyt	943,51
133	5	Amlak International for Real Estate Development and Finance	Suudi Arabistan	808,12

Kaynak: The Banker (Kasım, 2016).

KİK Ülkelerinde İslami Ekonomi ve Finans Eğitimi

Üniversitelerin ve eğitim programlarının, İslami ekonomi ve finansın dünya çapında gelişmesinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu anlamda, teorik ve pratik olmak üzere çeşitli kurs ve eğitimlerle İslami finansı öğreten birçok kurum vardır. Ayrıca İslami bankacılık ve finans sektöründe, öğrencileri istihdama hazırlamak için İslami ekonomi ve finans konularında eğitim veren; yüksek lisans ve doktora programları, eğitim kursları ve yaz okulu gibi bir dizi programın da bulunduğu görülmektedir. İslam ekonomisi ve finansı üzerine eğitim veren başlıca merkezler, bu alanda pek çok program sunan Birleşik Krallık ve Malezya'dadır. KİK ülkelerine ek olarak, Türkiye, Endonezya ve birkaç Avrupa ülkesi de son birkaç yılda İslami ekonomi ve finans üzerine lisans ve yüksek lisans programları sunmaya başlamıştır. KİK ülkelerinde, diploma ve yüksek lisansın yanında teorik ve pratik eğitim kursları gibi on beşten fazla program bulunmaktadır. Bununla birlikte, KİK ülkelerinde bu eğitim programlarını belirlemenin zor olduğunu (yürürlükten kaldırılmış ve internet sitesi güncel olmadığı için sitede gösterilmeyen programlar) ifade etmek gerekir. Bu raporda adı geçen programların bazıları etkin görünse de, bu bilgiler güncel olmayabilir. Bununla birlikte, İslami ekonomi ve finans eğitim programları açısından KİK ülkelerinin her birinin analiz edilmesi yararlı olacaktır.

Bahreyn, bu bakımdan en önemli ülkedir. Bahreyn, altyapı kurumlarına sahip olmanın yanında İslami ekonomi ve finans alanında da eğitim ve öğretim programları sunmaktadır. Bahreyn'de bankacılık sektöründeki öğrenciler ve yöneticiler için İslami finans alanında eğitim veren çeşitli programlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, AAOIFI, katılımcılara İslami bankalar ve finansal kurumlar için gerekli olan teknik konularda bilgi kazandıran, sertifikalı İslami profesyonel hesap programları sunmaktadır (AAOIFI, t.y.). Bahreyn'de İslami finans programı sunan bir başka kurum ise bölgedeki İslami bankacılık ve finans alanında uzun yıllara dayanan tecrübeye sahip Bahreyn Bankacılık ve Finans Enstitüsü (BIBF)'dür. Bu bağlamda, BIBF, Bangor Üniversitesi ile birlikte yurtiçi bankacılık sektörünün ihtiyaçlarını karşılamak ve Bahreyn'de İslami bankacılık hizmetlerini ve ürünlerini sunmak için bir lisans diploma programı sunmaktadır. BIBF, diploma programına ek olarak uzmanlar tarafından verilen

İslamî bankacılık ve finans konularında çeşitli eğitimler de vermektedir. Bu eğitim kursları şunlardır: “Gelişmiş İslam Hukuku Denetimi (Arapça)”, “İslami Finansal Anlaşmaların Tahkim ve Yasal Analizi (Arapça)”, “İslami Perspektiften Strateji Yönetiminin Temelleri”, “İslami Finansa Risk Giderimi: Kavram-Stratejiler-Araçlar”, “İslami Bankacılık Etiği ve Kurumsal Yönetişim”, “İslami Bankacılık ve Finansa Giriş”, “İcara ve Uygulamaları”, “İslami Kredi Kartları”, “İslami Yatırım Ortaklıkları”, “İstisna ve Uygulamaları”, “Bankacılar İçin İslam Hukuku”, “Müşaraka-Mudaraba ve Uygulamaları”, “Denetçi Olmayanlar İçin İslam Hukuku Denetimi” ve “Denetçi Olmayanlar İçin İslam Hukuku Denetimi (Arapça)”. Bu liste, BIBF’nin bankacılar için İslam hukuku ilkelerinden bankacılık sektöründeki analistlere yönelik teknik konu ve derslere kadar geniş bir eğitim yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir (Bahrain Institute for Banking and Finance, t.y.). Yukarıda bahsi geçen derslerin yanında Bahreyn Üniversitesi, öğrencilerini İslamî bankacılık ve finans sektörüne hazırlamak için 2014 senesinde bir lisans programı açmıştır (University of Bahrain, t.y.). Ayrıca, Bahreyn’deki bazı işletmelerin finans departmanları da İslamî finans kursları vermektedir.

BAE de, hem lisans hem de lisansüstü düzeyde çeşitli İslamî finans programları sunmaktadır. Uluslararası Al Khawarizmi Koleji, İslamî bankacılık ve finans alanında lisans derecesi sunmakta ve öğrencilere, dünyanın dört bir yanındaki en iyi üniversitelerde İslamî bankacılık ve finans alanında lisansüstü programlardan birinde eğitimlerine devam etmeleri için gerekli teorik kavramları ve becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır (Khawarizmi International College, t.y.). Bunun yanında, Emirlik Bankacılık ve Finans Enstitüsü, tam FAA akreditasyonu ile, öğrencilere İslamî bankacılık ve finans alanında temel bilgiler kazandıran ve öğrencilerin fikri ve ahlaki değerlerini İslam hukuk kuralları açısından geliştiren İslamî bankacılık üzerine bir diploma programı sunmaktadır (EIBFS, t.y.). Ethica İslamî Finans Enstitüsü, İslamî finans konusunda üst düzey kurslarıyla sertifikalı bir İslamî finans yöneticisi olma imkânı sunmaktadır. Bu kurslar, İslamî finansmanın tefritinden İslamî finansal yeniliklere kadar uzanmaktadır (Ethica Institute, t.y.). Ayrıca, Hamdan bin Muhammed Smart Üniversitesi, İslamî bankacılık ve finans alanında bir yüksek lisans derecesi sunmaktadır. Bu üniversitede İslamî bankacılık ve finans sektörü için gelişmiş eğitim, öğretim, araştırma ve mesleki gelişim sağlayan Dubai İslam Bankacılığı ve Finans Merkezi de bulunmaktadır. Burası, İslam ekonomisi için bir merkez haline gelme sürecindedir (Dubai Center for Islamic Banking and Finance, t.y.). Dubai’deki Wollongong Üniversitesi, uygulamalı finans alanında bir yüksek lisans programı sunmaktadır (İslami bankacılık ve finans) ve bu program, temel derslere ek olarak İslamî sermaye piyasaları, işletme riski yönetimi ve tekâfül-retékâfül konularında dersler içermektedir (University of Wollongong in Dubai, t.y.). Son olarak, Zayed Üniversitesi, İslamî ekonomi ve varlık yönetiminde yüksek lisans derecesi ile öğrencilere İslamî finans ilke ve uygulamalarında zengin bir arka plan sunmayı amaçlamaktadır. Bu yüksek lisans programı, BAE’deki diğer programlardan farklı olarak, müfredatında İslam ekonomisinin temelleri, İslam toplumlarının ekonomik tarihi, sürdürülebilir kalkınma ve İslam’da mülkiyet ve servet dağılımı gibi dersler bulundurmaktadır (Zayed University, t.y.).

Suudi Arabistan’da İslamî bankacılık ve finans üzerine yüksek lisans programları ve eğitim kursları bulunmaktadır. Bu bağlamda, Effat Üniversitesi, İslamî finansal yönetim programında yüksek lisans derecesi sunmaktadır (Effat University, t.y.). Buna ek olarak, IRTI, İslam ekonomisi ve finansının tüm yönleriyle ilgili geniş bir eğitim kurs ve program yelpazesine sahiptir (IRTI, t.y.). Son olarak, Kral Abdulaziz Üniversitesi, İslamî finans alanında yöneticilik doktora programı sunmaktadır (Executive Master in Islamic Finance, t.y.). Bu programlara ek olarak, bazı kurumlar da işletme, finans ve İslam hukuku departmanlarında İslamî finans kursları düzenlemektedir.

Katar, Kuveyt ve Umman'da da İslamî bankacılık ve finans alanlarında yüksek lisans programları ve eğitim kursları bulunmaktadır. Katar'da, Hamad bin Halife Üniversitesi, İslamî finans alanında yüksek lisans programı sunmaktadır. Ayrıca, üniversitenin, İslamî finans alanında, çok sayıda profesör ve uzman çalıştıran bir İslamî ekonomi ve finans merkezi bulunmaktadır (Center for Islamic Economics and Finance, t.y.).

Katar'daki bazı üniversitelerde de işletme, ekonomi, finans ve İslam hukuku bölümlerinde İslamî finans dersleri bulunmaktadır. Kuveyt'te, Körfez Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Ekonomi ve Finans bölümünde İslamî bankacılık ve finans dersi vermektedir (Gulf University for Science and Technology University, t.y.). Umman'da, Umman'ın ilk üniversite olan Modern College of Business and Science, Lisansüstü ve Mesleki Çalışmalar Merkezi, İslamî bankacılık ve finans alanında yüksek lisans programına sahiptir (Modern College of Business and Science, t.y.).

Tartışma

KİK ülkeleri, büyük varlıkları ve yatırımları ile İslamî bankacılık ve finansın gelişimi üzerindeki etkileri nedeniyle küresel finans sisteminde belirgin bir role sahiptir. Bununla birlikte, KİK ülkelerinin politika belirleyicileri, ekonomi politikaları ile İslam ekonomisi ve finansı üzerine daha fazla odaklanmalıdır. Petrol sonrası dönem için yeni ekonomik sistemlerini inşa eden KİK ülkeleri, İslamî finans kuruluşları vasıtasıyla yatırımlar yaparak ve dünya genelinde bu yatırımları İslamî finansı dikkate alarak planlamalıdır. Bununla birlikte, KİK ülkelerinde ciddi altyapı ve finansal kuruluşlar olmasına karşın, bu ülkelerde İslamî finans konusundaki eğitimin oldukça sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. İslamî finans sektörünü ve İslamî ekonomiyi geliştirmek için bölgedeki politika yapıcılar, eğitim konusunu dikkate almalıdırlar.

Bu veriler ışığında, Bahreyn, KİK bölgesindeki en küçük ülke olmasına karşın finans sektöründe önemli bir yere sahiptir. Nitekim Bahreyn'de İslamî finans alanında yüksek lisans programları ve işletme sektörüne yönelik pratik eğitim kursları sunan kaliteli eğitim kurumları bulunmaktadır. Eğitim kurs ve programlarının çoğu İslamî bankacılığı temel almaktadır ve bankacılık sektöründe çalışan kesime yöneliktir. Dolayısıyla bu kurslara ek olarak, kurumlarda, öğrencilere İslamî ekonominin temellerini öğretmek adına, teorik yönler üzerine yoğunlaşılmalıdır. Örneğin, öğrencilere sosyal adalet, dağılım, refah ve ekonomi ahlakıyla ilgili konular öğretilmelidir.

Kuveyt, devlet yatırımlarıyla KİK ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, İslamî banka dışı kuruluşlar ve yatırım kuruluşları, küresel sıralamalarda yüksek pozisyonlarda yer almaktadır. Bununla birlikte, Kuveyt'teki İslamî finans eğitimi diğer Körfez ülkeleriyle karşılaştırıldığında (Umman istisnası ile) oldukça zayıftır. Bu nedenle, Kuveyt İslamî ekonominin ve finansın hem teorisi hem de pratiği konularındaki eğitimini geliştirmeye odaklanmalıdır.

Umman, finansal sistemine İslamî araçlar uygulama konusunda KİK ülkeleri arasındaki en yeni ülkedir. Bununla birlikte, Umman'daki İslamî finans kurumlarının iyileştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Umman'da yalnızca bir yüksek lisans programı mevcuttur, ancak Umman, diğer KİK ülkeleriyle karşılaştırıldığında İslamî finansın uygulanmaya başlanmasının henüz erken safhalarındadır.

Son yıllarda Katar'ın, ekonomi ve yatırım politikalarının, küresel finansal sistemi üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak KİK ülkeleri arasında öne çıktığını görmek mümkündür. Bununla birlikte,

Katar, diğer KİK ülkelerine kıyasla oldukça zayıf olan iş sektörünü İslamî finansman yoluyla yatırım yapmaya teşvik etmelidir. Eğitimle ilgili olarak Katar'da sadece bir üniversitede yüksek lisans programı bulunmasına karşın, İslamî finans sektöründe uzun zamandır teori ve pratik üzerine çalışmalar yapan birçok profesörü vardır. Bununla birlikte, Katar'ın, Bahreyn'deki BIBF ile benzer şekilde çalışan bir kurum oluşturabilmesi iyi olacaktır.

İslamî bankacılık ve finans alanındaki en önemli ülkelerden biri olan Suudi Arabistan, dünya genelinde çeşitli varlıklara ve kurumlara sahiptir. Aynı zamanda, IDB ve IRTI gibi en önemli altyapı kurumlarından bazılarında da mâliktir. Suudi Arabistan *tekâfûl* bakımından lider ülkedir. Bununla birlikte, daha fazla yüksek lisans ve doktora programı sunarak İslamî finans eğitimi ile ilgili daha fazla yatırım yapabilir.

Petrol sonrası dönemde ekonomik çeşitlendirme politikaları nedeniyle Birleşik Arap Emirlikleri hem yatırımlar hem de finans sektörü açısından en dikkat çeken ülkelerden biri olmuştur. Suudi Arabistan hariç, BAE diğer tüm ülkelerden daha fazla İslamî finansal varlığa sahiptir. Bunun yanında, BAE'nin son yıllarda SWF (egemen/devlet varlık fonu) gibi devlet yatırımları ile gerçekleştirilen İslamî finans yatırımları, BAE'deki İslamî bankalardan hisseler alınmasıyla artmıştır. BAE, bankacılık ve finans sektörünün yanı sıra hem lisans hem de yüksek lisans programları sunduğu için İslamî ekonomi ve finans eğitimi açısından da başarılıdır. Özellikle, Zayed Üniversitesi'nin programı, İslamî finans içeriği, İslamî ekonomi teorisini ve İslamî finansın tarihi arka planını da içerdiğinden Körfez bölgesindeki diğer programlardan farklılık göstermektedir.

Notlar

- 1 2003 yılına ait 30 Sayılı Kanun 25/5/2003'te çıkarılmış ve 1/6/2003'te Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Daha fazla bilgi için: <https://www.cbk.gov.kw/en/images/summary-10-2774-1.pdf>.
- 2 Daha fazla bilgi için lütfen raporun uygulama bölümüne bakınız.
- 3 Pasta grafiklerindeki veri eksikliği nedeniyle Umman hariç tutulmuştur.
- 4 Daha fazla bilgi için lütfen raporun uygulama bölümüne bakınız.
- 5 Daha fazla bilgi için lütfen raporun uygulama bölümüne bakınız.
- 6 Daha fazla bilgi için lütfen raporun uygulama bölümüne bakınız.

Kaynakça

Abdullah, H. (2015). Kuwait introduces new Sukuk regulation. *Islamic Finance News*, 88.

Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. 24 Nisan 2017 tarihinde <http://aaofii.com/about-aaofii/?lang=en> adresinden erişildi.

Al Baraka Banking Group. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.albaraka.com/default.asp?action=category&id=16> adresinden erişildi.

Al Izz Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://alizzislamic.com/About-Us/Overview> adresinden erişildi.

İKAM Ülke Raporu

Al Khaleej Takaful Group. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.alkhaleejtakaful.com/alkhaleejtakaful/index.php/about-us> adresinden erişildi.

Al Rajhi Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://alrajhibank.com.sa/en/about-us/pages/default.aspx> adresinden erişildi.

Al-Ajmi, J., Abo Hussain, H., ve Al-Saleh, N. (2009). Clients of conventional and Islamic banks in Bahrain. *International Journal of Social Economics*, 36(11), 1086-1112.

Alawwal Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.alawwalbank.com/en/about-us/about-us> adresinden erişildi.

Alijarah. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.alijarah.com/en/our-company> adresinden erişildi.

Alkhabeer Capital. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.alkhabeer.com/history-alkhabeer> adresinden erişildi.

Alqahtani, F., Mayes, D., ve Brown, K. (2016). Economic turmoil and Islamic banking: Evidence from the Gulf Cooperation Council. *Pacific-Basin Finance Journal*, 39, 44-56. Amendment to Banking Law-Islamic Banking. (2012). *Central Bank of Oman.* 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.cbo-oman.org/circulars/BM1099.pdf> adresinden erişildi.

Amlak Finance. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.amlakfinance.com/en/about-us.html> adresinden erişildi.

Amlak International. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.amlakint.com/page/about-us> adresinden erişildi.

Bahrain Institute of Banking & Finance. *BIBF - Bahrain Institute of Banking & Finance.* (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.bibf.com/> adresinden erişildi.

Bank Nizwa. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.banknizwa.om/about-bank-nizwa/> adresinden erişildi.

Bank Sohar. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.oxfordbusinessgroup.com/analysis/bank-sohar-banking> adresinden erişildi.

Barwa Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.barwabank.com/about-us> adresinden erişildi.

Basu, R., Prasad, A., ve Rodriguez, S. (2015). Monetary Operations and Islamic Banking in the GCC: Challenges and Options. *IMF: Working Paper No. 15/234.*

Belanes, A., Ftiti, Z., ve Regaïeg, R. (2015). What can we learn about Islamic banks efficiency under the subprime crisis? Evidence from GCC Region. *Pacific-Basin Finance Journal*, 33, 81-92.

Bley, J., ve Kuehn, K. (2004). Conventional versus Islamic finance: student knowledge and perception in the United Arab Emirates. *International Journal of Islamic Financial Services*, 5(4), 17-30.

Center for Islamic Economics and Finance. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.hbku.edu.qa/en/cis/center/center-islamic-economics-and-finance> adresinden erişildi.

Central Bank of the United Arab Emirates. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.centralbank.ae/en/> adresinden erişildi.

CIBAFI (General Council for Islamic Banks and Financial Institutions). (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.cibafi.org/Pages.aspx?id=pvRm8sofDxI=> adresinden erişildi.

DIEDC (Dubai Islamic Economy Development Center). (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde http://www.iedcdubai.ae/page/view/2/about_the_centre adresinden erişildi.

Dlala Islamic Brokerage Company. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.dlalaislamic.com/english/AboutUs/Pages/home.aspx> adresinden erişildi.

Doha Insurance. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.dicqatar.com/Home/About-us> adresinden erişildi.

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Dubai Centre for Islamic Banking and Finance. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <https://www.hbmsu.ac.ae/innovation/dubai-centre-for-islamic-banking-and-finance> adresinden erişildi.

Dubai Financial Services Authority. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.dfsa.ae/en/About-Us> adresinden erişildi.

Dubai Islamic Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://dib.ae> adresinden erişildi.

Edbiz Consulting. (2017). *Islamic Finance Country Index 2016.* Edbiz Consulting. <https://ceif.iba.edu.pk/pdf/GIFR-IslamicFinanceCountryIndex2016.pdf> adresinden erişildi.

Effat University. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde [http://www.effatuniversity.edu.sa/Academics/DeanshipOfGraduateStudiesAndResearch/Pages/Masters-in-Islamic-Financial-Management\(MIFM\).aspx](http://www.effatuniversity.edu.sa/Academics/DeanshipOfGraduateStudiesAndResearch/Pages/Masters-in-Islamic-Financial-Management(MIFM).aspx) adresinden erişildi.

EIBFS. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <http://eibfs.ae/eibfs.education/academic-programs/diploma-in-islamic-banking/> adresinden erişildi.

El Moussawi, C., ve Obeid, H. (2011). Evaluating the productive efficiency of Islamic banking in GCC: A non-parametric approach. *International Management Review*, 7(1), 10.

Ethica Institute. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <http://www.ethicainstitute.com/trainingmodules.aspx> adresinden erişildi.

Executive Master in Islamic Finance. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <http://iei.kau.edu.sa/Pages-E-MastersProgram-About.aspx> adresinden erişildi.

EY. (2014). *Market Updates-Growth Momentum Continues.* EY. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/\\$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Global_Takaful_Insights_2014/$FILE/EY-global-takaful-insights-2014.pdf) adresinden erişildi.

Gani, A., ve Al-Abri, A. (2013). Indicators of business environment, institutional quality and foreign direct investment in Gulf Cooperation Council (GCC) countries. *International Review Of Applied Economics*, 27(4), 515-530.
Grassa, R., ve Gazdar, K. (2014). Financial development and economic growth in GCC countries. *International Journal Of Social Economics*, 41(6), 493-514.

Guerrero, T., ve Fuentes, J. (2015). Sovereign wealth funds from Muslim countries: Driving the Halal industry and Islamic finance (37-50). *ESADEgeo-Center for Global Economy and Geopolitics*.

Gulf University for Science and Technology University. 23 Nisan 2017 tarihinde https://www.gust.edu.kw/economics_finance/degree_programs adresinden erişildi.

ICD. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.icd-ps.org/en/About> adresinden erişildi.

ICIEC. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.iciec.com/node/8> adresinden erişildi.

IICRA. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde http://iicra.com/en/misc_pages/detail/4c76b6d187 adresinden erişildi.

INCEIF. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <http://www.inceif.org/islamic-finance/key-markets/> adresinden erişildi.

International Islamic Financial Market. (2016). *A comprehensive study of the Global Sukuk Market.* International Islamic Financial Market.

International Islamic Financial Market. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde http://www.iifm.net/about_iifm/corporate-profile adresinden erişildi.

IRTI. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.irti.org/English/Pages/default.aspx> adresinden erişildi.

İKAM Ülke Raporu

Islamic Development Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde http://www.isdb.org/irj/portal/anonymous/idb_faq_ar erişildi.

Islamic Finance Rules (IFR) Instrument (2013). Dubai Financial Services Authority (No:125). 24 Nisan 2017 tarihinde http://dfsa.complinet.com/net_file_store/new_rulebooks/d/f/DFSA_RM125.pdf adresinden erişildi.

Islamic Financial Services Board. (2015). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2015*. Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.

Islamic Financial Services Board. (2016). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2016*. Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.

Islamic Holding Group (Q.S.C.) (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde https://www.zawya.com/mena/en/company/Islamic_Holding_Group_QSC-1002521/ adresinden erişildi.

Islamic International Rating Agency. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://iirating.com/corprofile.aspx> adresinden erişildi.

ITFC(International Islamic Trade Finance Corporation). (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.itfc-idb.org/en/content/what-itfc> adresinden erişildi.

Johnes, J., Izzeldin, M. ve Pappas, V. (2009). The efficiency of Islamic and conventional banks in the Gulf Cooperation Council (GCC) countries: An analysis using financial ratios and data envelopment analysis. *Lancaster University Management School Working Paper*, 23.

Kamrava, M. (2015). *Qatar: Small state, big politics*. Cornell University Press.

Khawarizmi International College. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.kic.ac.ae/index.php/programskic/key-features/islamic-banking> adresinden erişildi.

Khediri, K., Charfeddine, L. ve Youssef, S. (2015). Islamic versus conventional banks in the GCC countries: A comparative study using classification techniques. *Research In International Business And Finance*, 33, 75-98.

Liquidity Management Centre. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.lmcbahrain.com/about-corporate-profile.aspx> adresinden erişildi.

Lone, Dve Alshehri, S. (2015). Growth and Potential of Islamic Banking in GCC: The Saudi Arabia Experience. *Journal Of Islamic Banking And Finance*, 3(1), 35-43. Magd, H., & McCoy, M. (2014). Islamic Finance Development in the Sultanate of Oman: Barriers and Recommendations. *Procedia Economics And Finance*, 15, 1619-1631. [http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671\(14\)00633-9](http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671(14)00633-9)

Masraf Al Rayan. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.alrayan.com/en/Profile> adresinden erişildi.

McAughtry, L. (2016). *IFN Oman Report 2016*. Muscat: IslamicFinanceNews.com.

Mishrif, A. (2015). The political Economy of Islamic Banking and Finance in the Gulf Cooperation Council. İçinde M. Asutay ve A. Turkistani, *Islamic Finance: Political Economy Performance and Risk* (1. bs.). Berlin: Gerlach Books.

Modern College of Business and Science. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde <http://cgps.mcbs.edu.om/en/masters/msc-in-islamic-banking-finance/mib-overview> adresinden erişildi.

Mohd. Yusof, R.veBahlous, M. (2013). Islamic banking and economic growth in GCC & East Asia countries: A panel cointegration analysis. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 4(2), 151-172.

Monk, A. H. (2011). Sovereignty in the era of global capitalism: the rise of sovereign wealth funds and the power of finance. *Environment and Planning A*, 43(8), 1813-1832.

Körfez Ülkelerinde İslam İktisadı ve Finansının Güncel Durumu

Olson, D. ve Zoubi, T. (2008). Using accounting ratios to distinguish between Islamic and conventional banks in the GCC region. *The International Journal of Accounting*, 43(1), 45-65. *Oman okays MB Holding's \$150 mln sukuk programme.* (2017). Reuters. 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.reuters.com/article/mb-holding-sukuk-idUSL8N18R0UH> adresinden erişildi.

Qatar Central Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.qcb.gov.qa/English/AboutQCB/Pages/AboutQCB.aspx>

Qatar Financial Center Regulatory Authority. (2015). *Private Placement Schemes Rules 2010 (PRIV)* (49 ve 87). Doha: Qatar Financial Center. http://www.complinet.com/net_file_store/new_rulebooks/q/f/QFCRA_7325_VER3.pdf adresinden erişildi.

Qatar Islamic Bank. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.qib.com.qa/en/about-us/our-profile.aspx> adresinden erişildi.

Qatar Islamic Insurance Company. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.qiic.com.qa/about-us/history/> adresinden erişildi.

Qattan, M. (2015). Konuşma, Borsa İstanbul.

QIIB. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.qiib.com.qa/Page/Details/16> adresinden erişildi.

QInvest. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.qinvest.com/about-us/qinvest-profile> adresinden erişildi.

Shariyah Review Bureau. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://shariyah.com/about-us/> adresinden erişildi.

Shuaa Capital. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.shuaa.com/about-us/our-history/timeline/> erişildi.

Siraj, K. K. ve Pillai, P. S. (2012). Comparative study on performance of Islamic banks and conventional banks in GCC region. *Journal of Applied Finance and Banking*, 2(3), 123.

Smaoui, H. ve Salah, I. B. (2012). Profitability of Islamic banks in the GCC region. *Global Economy and Finance Journal*, 5(1), 85-102.

Summary of the Rules of Law No. 30 of the year 2003 on adding a special section to the Third Chapter of Law No. 32 of the year 1968 Concerning Currency, The Central Bank of Kuwait and the Organization of the Banking Business. (2003). Kuwait Central Bank. 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.cbk.gov.kw/en/images/summary-10-2774-1.pdf> adresinden erişildi.

Tawuniya. (t.y.) 24 Nisan 2017 tarihinde <https://www.tawuniya.com.sa/en/about-us/about-tawuniya> adresinden erişildi.

The Banker's Top Islamic Financial Institutions-2016. (2016). *The Banker*, 167(1090), 25-60.

University of Bahrain. 23 Nisan 2017 tarihinde <http://www.uob.edu.bh/en/index.php/colleges/college-of-business/islamic-banking/72-b-sc-in-islamic-banking> adresinden erişildi.

University of Wollongong in Dubai. (t.y.). *Master of Applied Finance (Islamic Banking and Finance)*. 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.uowdubai.ac.ae/master-of-applied-finance-islamic-banking-and-finance> adresinden erişildi.

Wilson, R. (2009). *The development of Islamic finance in the GCC*. London: The Center for the Study of Global Governance. 24 Nisan 2017 tarihinde <http://www.lse.ac.uk/middleEastCentre/kuwait/documents/Wilson.pdf> adresinden erişildi.

Zayed University. (t.y.) 23 Nisan 2017 tarihinde http://www.zu.ac.ae/main/en/graduate_programs/Graduate_programs_Folder/Masters_Degree_Prog/IIWS_Masters/MA_Islam_Econ_Wealth_Mngt.aspx adresinden erişildi.

Zeitun, R. (2012). Determinants of Islamic and conventional banks performance in GCC countries using panel data analysis. *Global Economy and Finance Journal*, 5(1), 53-72.

ikam

İSLAM İKTİSADI ARAŞTIRMA MERKEZİ

📍 Halk cad. Türbe Kapısı sok. No:13 Üsküdar İstanbul

🌐 ikam.org.tr @ bilgi@ikam.org.tr [ikamorgtr](https://www.facebook.com/ikamorgtr) [ikamorgtr](https://www.instagram.com/ikamorgtr)